

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Економіко-правовий факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Правове регулювання укладення цивільно-правових договорів

у мережі Інтернет»

«Legal Regulation of Concluding Civil Contracts on the Internet»

Виконав: здобувач заочної форми навчання

спеціальності 081 Право

Освітня програма «Право»

Драчевський Максим Сергійович

Керівник: к.ю.н., доц. Святошнюк А. Л. _____

Рецензент: к.ю.н., доц. Нігреєва О. О.

Рекомендовано до захисту:

протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ . ____ . 2025 р.

В. о. завідувача кафедри

_____ Віктор МАСІН

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 6:

протокол № ____ від ____ . ____ . 2025 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою / шкалою ECTS

/ бали)

Голова ЕК

_____ Олена МИКОЛЕНКО

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	7
1.1. Поняття та види цивільно-правових договорів, що укладаються у мережі Інтернет.....	7
1.2. Порядок узгодження волі контрагентів при укладенні цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.....	12
1.3. Динаміка укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет...24	24
Висновки до Розділу І.....	31
РОЗДІЛ ІІ. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ОКРЕМИХ ВИДІВ ТРАДИЦІЙНИХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ.....	33
2.1. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів про передачу майна у власність.....	33
2.2. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів про надання послуг.....	41
Висновки до Розділу ІІ.....	47
РОЗДІЛ ІІІ. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ДОГОВОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПЕРЕДАЧЕЮ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	50
3.1. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів, пов'язаних з розробкою та використанням програмного забезпечення.....	50
3.2. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів на використання об'єктів суміжних прав.....	62
Висновки до Розділу ІІІ.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми «Правове регулювання укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет» зумовлена трансформаційними процесами, що відбуваються в сучасній Україні. Розбудова правової держави на засадах ринкової економіки потребує системного оновлення правової бази суспільного життя, створення ефективних механізмів захисту конституційних прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин, забезпечення принципів соціальної справедливості й верховенства права. У вирішенні практичних завдань реформування суспільства, важлива роль належить цивільному праву, оскільки воно регулює організацію та діяльність найважливіших соціальних інститутів.

Сучасний етап розвитку інформаційних технологій актуалізує питання належного правового закріплення, в тому числі їх використання. Особливого значення набуває правове регулювання використання глобальних телекомунікаційних систем, зокрема мережі Інтернет, мобільного зв'язку, соціальних платформ та інших цифрових сервісів. Ці інструменти стали невід'ємною частиною економічної та соціальної взаємодії, що зумовлює потребу у формуванні чітких правових норм.

Останнім часом особливої уваги набуває проблема правового врегулювання процесів обміну даними та укладення цивільно-правових договорів за допомогою електронних засобів комунікації. Це породжує низку практичних і теоретичних питань, пов'язаних із визначенням юридичної сили укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет, забезпеченням їх автентичності та захистом прав сторін у цифровому середовищі. Саме тому дослідження правових аспектів укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет є надзвичайно актуальним і має важливе значення для подальшого розвитку національної правової системи.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали фундаментальні праці українських учених у галузі цивільного права. Значний внесок у розробку проблематики правового регулювання цивільно-правових договорів зробили Д. В. Абрамчук, А. С. Довгерт, Ю. В. Желіховська, І. В. Жилінкова, О. Л. Копиленко, В. В. Луць, З. В. Ромовська, С. С. Святошнюк, І. В. Спасибо-Фатєєва, Д. Р. Шаповалов, Є. О. Харитонов, В. А. Ткачук, І. В. Романська та інші. Їхні наукові праці стали методологічною основою для аналізу сучасних тенденцій розвитку цивільного законодавства, зокрема у сфері укладення договорів за допомогою електронних засобів комунікації.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей правового регулювання укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.

Для досягнення цієї мети передбачається вирішення наступних **задач**:

- дослідити теоретико-методологічні засади правового регулювання укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет;
- визначити поняття та види цивільно-правових договорів, що укладаються у мережі Інтернет;
- розкрити правову природу укладення цивільно-правового договору у мережі Інтернет як узгодження волевиявлення сторін;
- визначити стадії укладення цивільно-правового договору у мережі Інтернет;
- проаналізувати особливості правового регулювання укладення в мережі Інтернет найпоширеніших цивільно-правових договорів: про передачу майна у власність та договорів про надання послуг;
- дослідити специфіку правового регулювання укладення в мережі Інтернет окремих видів договорів, пов'язаних із передачею прав інтелектуальної власності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у разі укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.

Предметом дослідження є особливості правового регулювання укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.

Методи дослідження. Філософсько-світоглядною основою дослідження є матеріалістична діалектика. У процесі дослідження було використано сукупність загальнонаукових і спеціальних засобів та способів пізнання державно-правової дійсності, серед яких: комплексний аналіз, системний підхід, формально-логічний метод, порівняльно-правовий метод, метод юридичної інтерпретації та інші.

Наукова новизна одержаних результатів у формулюванні та обґрунтуванні низки положень, що розширюють теоретичні засади правового регулювання укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет. Зокрема, до них відносяться такі:

- *уточнено* момент укладення цивільно-правового договору у мережі Інтернет, є момент отримання акцептантом, підтвердження належного прийняття акцепту за допомогою електронних засобів комунікації (електронна пошта, СМС-повідомлення тощо);
- *запропоновано* концепцію презумпції істинності волевиявлення сторін при укладенні цивільно-правових договорів у мережі Інтернет, відповідно до якої договір вважається таким, що відображає справжнє волевиявлення сторін, доки не доведено протилежне, а встановлений факт несанкціонованого доступу визнається підставою для визнання такого договору недійсним;
- *удосконалено* підхід до визначення юрисдикції правовідносин, що виникають у мережі Інтернет, який ґрунтується на використанні доменної адреси сайту як критерію співвіднесення правочину з конкретною державою та особою, що здійснила його реєстрацію;
- *внесено авторські пропозиції* щодо вдосконалення чинного законодавства України, зокрема доповнення ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначенням поняття «електронна

поштова скринька» як персональної сторінки у мережі Інтернет, що забезпечує можливість використання сервісу електронної пошти її власником;

- *отримали подальшого розвитку* рекомендації щодо застосування норм цивільного законодавства при укладенні договорів у мережі Інтернет, зокрема стосовно визначення моменту їх укладення, презумпції істинності волевиявлення сторін та критеріїв встановлення юрисдикції правовідносин у цифровому середовищі, з акцентом на необхідності забезпечення автентичності електронних правочинів та належного захисту прав учасників.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Розділ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

1.1. Поняття та види цивільно-правових договорів, що укладаються у мережі Інтернет

Сучасне договірне право України намагається тримати баланс поміж класичних рис романо-германської правової сім'ї, правовою системою континентальної правової сім'ї та окремими інститутами країн загального права.

Зараз перед законодавцем стоїть складна задача, яка має з одного боку задовольнити потреби суб'єктів в реалізації їх права на свободу укладення договору, а з іншого боку винайти і розробити ряд цифрових інструментів, які будуть задовольняти і державу також, гарантуючи безпеку їй, сторонам таких правовідносин, одночасно надаючи таким «онлайн-договорам» юридичної сили та права на існування в цілому.

У цивільному праві України договір розглядається як універсальний інструмент регулювання приватноправових відносин. Відповідно до ст. 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [9] «договір є домовленістю двох або більше сторін, спрямованою на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків». Таким чином, можна зробити висновок, про те, що ключовими ознаками договору є: взаємне волевиявлення сторін, спрямованість на досягнення правового результату та юридична обов'язковість прийнятих зобов'язань.

З розвитком цифрового середовища та електронних комунікацій укладення договорів все частіше відбувається за допомогою мережі Інтернет. Це породжує новий вид суспільних відносин, де традиційні цивільно-правові конструкції поєднуються з інноваційними засобами їх реалізації. Водночас зміст договору, його правова природа та наслідки залишаються підпорядкованими загальним положенням чинного цивільного законодавства.

Саме поняття «Інтернет» ЦК України взагалі згадує лише один раз – у ст. 641 стосовно пропозиції укласти договір, розмістивши сам документ або інформацію у мережі.

Поява мережі Інтернет спричинила формування явища, яке отримало назву «цифровий», «інформаційний» або «кібернетичний», простір, в якому відбувається обіг інформації, або найбільш вживане і широке значення – «цифрове середовище».

Загалом, можна визначити Інтернет як «всесвітню інформаційну систему загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами» [28].

Більш «офіційне» та перше визначення поняття Інтернет зробили Вінтон Серф та Роберт Кан як «глобальну комп'ютерну мережу, що надає різноманітні комунікаційні та інформаційні послуги і складається з менших комп'ютерних мереж, об'єднаних з допомогою стандартизованих комунікаційних протоколів, основним з яких є IP – інтернет-протокол» [83].

Професор І.А. Безклубий зазначає, що «...поширення у міжнародному та національному правовому полі категорії «цифрове середовище» разом із закріпленням його ключових складових – цифрового контенту, цифрових послуг, товарів з цифровими елементами, персональних даних, апаратного та програмного забезпечення, а також мережевих з'єднань. Усі елементи цифрового середовища функціонують у взаємозв'язку, що ґрунтується на принципах сумісності, протокольної взаємодії, інтеграції та інтероперабельності. Це підкреслює значущість правових механізмів, зокрема правочинів, які забезпечують упорядкування таких відносин. Варто враховувати, що діяльність у цифровому просторі підпорядковується не лише законам фізики чи техніки, а й нормам права, які регулюють відносини між учасниками» [33, с. 9].

Звертаючись до законодавства, тільки у п. 5 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» надається визначення електронного договору, так,

«електронний договір – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі» [14]. На нашу думку, таке визначення не виокремлює особливостей «електронного» договору та нічим його «не відрізняє» від традиційних цивільно-правових договорів. Певним особливим критерієм є тільки оформлення в електронній формі.

Цивільний кодекс України не містить визначення «електронного» договору, проте, зважаючи на принцип свободи договору, сторони мають право самостійно встановлювати умови договору, які не передбачені цивільним законодавством, але вони повинні керуватися загальними положеннями ЦК України. Наведене правило стосується й укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.

Аналізуючи законодавство ЄС, слід виокремити прийняту ще у 2000 р. Директиву 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» (далі – Директива 2000/31/ЄС) [24].

У зазначеній Директиві 2000/31/ЄС замість поняття «електронний договір», застосовується термін «контракти, що укладаються за допомогою електронних засобів» (ч. 3). У ст. 9 зазначається «контрактом, укладеним за допомогою електронних засобів, є договір, укладений в електронному вигляді, що: не стосується появи чи передачі прав на нерухоме майно, окрім прав оренди; не передбачає залучення судів, державних органів чи професій, у межах яких реалізуються державні повноваження, а також поручительства та майнового забезпечення, що надається особами, які діють в цілях, що лежать поза межами їх комерційної чи професійної діяльності; не регулюються сімейним чи спадковим правом».

Зокрема, у якості ознак контракту, укладеного за допомогою електронних засобів, виокремлюються такі: «законна сила, рівна договорам, що укладені в іншій законній формі та наявність, поряд із інформацією, передбаченою вимогами національних законодавств, інформації щодо технічних заходів на

шляху до укладення контракту, прийняття контракту постачальником послуг і його доступність, технічні засоби ідентифікації та виправлення помилок вводу до розміщення запиту, мов укладення контракту» (ст. 9, 10 Директиви 2000/31/ЄС).

Ми поділяємо думку С. Жутової яка стверджує, «електронний» договір є електронною формою договору, який вчинений із використанням електронних засобів зв'язку, є різновидом письмової форми. «Письмова форма договору» та «електронна форма договору» є видовими щодо родового поняття, яким слід вважати «запис», тобто «... фіксацію змісту правочину на матеріальному або електронному носіїві, який надає можливість зберігати інформацію про зміст правочину протягом тривалого часу і відтворити її на першу вимогу у формі, зрозумілій людині» [45, с. 7].

Оскільки будь-який електронний договір за своєю правовою природою є правочином, дослідження питання видів електронного договору доцільно розпочати з питання видів електронного правочину.

Так, з часів римського права, залежно від моменту, з якого правочин вважається укладеним, виділяють реальні та консенсуальні правочини. «Реальні правочини характеризуються тим, що здійснюються шляхом передачі речі одним з учасників правочину іншому. Відповідно, права і обов'язки в сторін не виникають, поки річ не буде передана. Натомість правочини, для вчинення яких достатнім є досягнення домовленості з приводу істотних умов, називаються консенсуальними.» [32, с. 9].

Залежно від кількості сторін «правочини поділяють на односторонні та двосторонні (багатосторонніми). Одностороннім вважається правочин, для вчинення якого відповідно до закону, інших правових актів або домовленості сторін необхідним і достатнім є вираження волі тільки однієї сторони, до прикладу можна привести посвідчення довіреності або заповіту. При цьому ми вважаємо, що електронний правочин також може бути одностороннім, наприклад подання заяви шляхом заповнення відповідної форми» [38, с. 58].

«Електронні правочини можуть бути як відплатними (передбачають зустрічне надання), так і безвідплатними (без зустрічного надання). Відплатні електронні правочини можуть передбачати отримання зустрічного надання шляхом передачі грошової суми, речі в натурі, електронного переказу засобів. В останньому випадку правочин може укладатися і виконуватися в режимі on-line» [35, с. 34].

У зарубіжній літературі, за критерієм поділу відповідно до статусу сторін виокремлюють: «1) B2B (Business – Business) правочини, вчинені між підприємцями і торговими партнерами; 2) B2C (Business – Customer) правочини, в яких однією стороною є підприємець, а іншою споживач; 3) B2E (Business – Employee) електронні відносини між роботодавцем та працівником; 4) C2C (Customer – Customer) правочини, вчинені між споживачами; 5) A2B (Administration – Business) електронні взаємовідносини між адміністрацією і підприємцем; 6) A2C (Administration – Citizen) електронні відносини між державними органами та громадянином; 7) A2A (Administration – Administration) обмін інформацією між державними інституціями» [81].

За «критерієм доступу до постачальника послуг: 1) правочини про надання доступу до телеінформаційної мережі (access provider); 2) правочини про надання телеінформаційних мереж (network provider); 3) правочини про надання послуг у мережі (service provider)» [79].

Таким чином, ми можемо виділити найпоширеніші види цивільно-правових договорів які можуть укладатися як у письмовій так і електронній формі.

У контексті електронних правочинів найбільш поширеними є:

«1) Договір купівлі-продажу. У сфері електронної комерції такий договір передбачає продаж товарів через інтернет-магазини, соціальні мережі чи маркетплейси. Суттєвими умовами виступають ціна, характеристики товару та порядок його доставки.

2) Договір підряду. Предметом є виконання певних робіт з передачею їх матеріального результату. В онлайн-середовищі це може стосуватися, наприклад, розробки програмного забезпечення чи дизайну.

3) Договір надання послуг. Має місце тоді, коли одна сторона зобов'язується вчинити певні дії або здійснити діяльність на користь іншої сторони. Прикладом є надання юридичних, консалтингових, освітніх або маркетингових послуг через Інтернет.

4) Ліцензійні та авторські договори. У цифровій сфері поширені договори щодо передачі прав на використання програмного забезпечення, медіаконтенту чи інших об'єктів інтелектуальної власності» [39, с. 5].

Зазначимо, що наведена класифікація не покриває всіх видів електронних договорів. При цьому звернемо увагу на те, що цього не просто досягнути в силу відкритого переліку реально існуючих видів договорів і постійної зміни так званих непоіменованих договорів.

Отже, цивільно-правовий договір у мережі Інтернет зберігає свою класичну правову природу, однак набуває нових форм, зумовлених цифровим середовищем. Укладення таких договорів ґрунтується на нормах ЦК України, а специфіка електронної форми додатково врегульовується спеціальними законами. Становлення та поширення електронних договорів сприяє динамічному розвитку цивільних відносин та потребує подальшого вдосконалення правового регулювання.

1.2. Порядок узгодження волі контрагентів при укладенні цивільно-правового договору у мережі Інтернет

З метою поглиблення розуміння процесу укладення цивільно-правових договорів, що здійснюються в онлайн-середовищі, у цьому підрозділі пропонується аналіз концептуальних засад, пов'язаних із процедурою укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет.

Цивільно-правовий договір є одним із ключових інститутів цивільного права, адже саме через нього реалізується значна частина приватних

правовідносин між фізичними та юридичними особами. Цивілістичне вчення про укладення договорів сформувалося на основі римського права, яке заклало фундаментальні принципи договірних зобов'язань, що зберегли своє значення і в сучасній українській доктрині.

У науковій літературі цивільно-правовий договір визначається як «... угода двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків» [56, с. 110]. Цивільний кодекс України закріплює договір як «домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків». Отже, у цивільному праві договір виступає не лише юридичним фактом, а й універсальною правовою формою, що регулює найрізноманітніші приватні відносини.

Видатний французький юрист Потье в «Трактаті про зобов'язання» (*Traité des obligations*, 1801р.) визначає договір як «угоду двох чи декількох осіб, що спрямована на встановлення між ними зобов'язань. Заслуга визначення категорії «домовленість» як складової цивільно-правового договору на оферту та акцепт належить саме йому» [57, с. 90].

Чинний Французький цивільний кодекс містить наступне визначення договору: «договір є угодою, за допомогою якого одна або декілька осіб зобов'язуються перед іншою особою або перед декількома особами дати будь-що, зробити будь-що або не робити будь-що (ст.1101)» [78].

Науковці-цивілісти, як правило, розрізняють договір-правовідношення (договірне зобов'язання) і договір-юридичний факт і враховують вказане, формулюючи відповідні визначення поняття договору.

На думку Т. В. Боднар, договірне зобов'язання – це «правовий зв'язок між боржником і кредитором, що полягає в обов'язку боржника вчинити певну дію (дії) або утриматися від неї, і у відповідному (кореспондуючому) йому праві кредитора вимагати від боржника виконання його обов'язку, поєднаному з обов'язком кредитора прийняти і підтвердити виконання» [39, с. 28].

В. Мілаш звертає увагу на те, що «... договір, є багатограним правовим феноменом, який одночасно виступає актом правовстановлення (у ньому проявляється автономія волі сторін щодо врегулювання їх взаємовідносин на власний розсуд, у межах дозволених законом – індивідуальне правове регулювання) та актам право реалізації (в таких її формах як додержання, виконання та використання). Отже, обов'язковим елементом договірної конструкції є акт згоди, який поєднує волю його учасників щодо встановлення, зміни або припинення їх взаємних прав та обов'язків у межах, окреслених законом, завдяки чому між ними утворюється правовий зв'язок» [58, с. 147].

З огляду на думки, висловлені в юридичній літературі щодо визначення договору, слід зазначити, що це правове явище має складну юридичну природу. Договір виступає як правовий акт, що регулює суспільні відносини, одночасно є юридичним фактом, а також правовідношенням у формі договірного зобов'язання.

Досліджуючи концептуальні основи укладання цивільно-правових договорів, стає наявним, що необхідно визначити основні принципи договірного права у найзагальнішому вигляді. Так, у ст. 3 ЦК України закріплено загальні засади цивільного законодавства, до яких належать: «неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, за винятком випадків, передбачених Конституцією України та законами; свобода договору; свобода підприємницької діяльності, яка не суперечить законодавству; право на судовий захист цивільних прав та інтересів; принципи справедливості, добросовісності та розумності».

Для забезпечення всебічності дослідження важливо зосередити увагу на принципі свободи договору. «Цей принцип, що є основою цивільного законодавства, відображає суспільну потребу у впорядкуванні договірних відносин на основі свободи волевиявлення сторін. Завдяки відповідним механізмам правового регулювання, він знайшов своє відображення у

законодавстві, забезпечуючи впровадження ідеї автономії волі в рамках договірних взаємин» [40, с. 15].

Згідно зі ст. 627 ЦК України «свобода договору проявляється у трьох основних аспектах: можливість укладення договору, свобода вибору контрагента та свобода визначення умов договору. Однак ці прояви не вичерпують весь спектр принципу свободи договору. У юридичній літературі наголошується на наявності інших аспектів, що розширюють розуміння цього принципу».

А. В. Луць зазначає, що «свобода договору включає наступні елементи: вільне волевиявлення щодо вступу в договірні відносини; можливість сторонами обирати форму договору; право укладати як договори, визначені законодавством, так і ті, що безпосередньо законом не передбачені, але йому не суперечать; право сторін за взаємною згодою змінювати, припиняти або продовжувати дію договору; право визначати способи забезпечення виконання договірних зобов'язань; свобода встановлення форм відповідальності за їх порушення та інші прояви» [56, с. 53].

У свою чергу, С. М. Бервено аналізує «прояви свободи договору, розподіляючи їх за стадіями договірного процесу. На переддоговірній стадії він відзначає такі ілюстрації свободи: можливість вільно вибирати контрагента для укладення договору; право обирати будь-який вид правочину для досягнення необхідної правової мети; право визначати об'єкт договірного зобов'язання; можливість кандидата в контрагенти до фактичного підписання угоди відмовлятися від пропозиції укласти договір чи акцепту оферти іншої сторони; а також право формувати умови майбутнього договору, визначаючи власні права та обов'язки» [34, с. 126].

Ми поділяємо позицію В. О. Горєва, який дійшов висновку, що «свобода договору за своєю юридичною природою є своєрідною юридичною фікцією. На етапі укладення договору вона охоплює свободу ведення переговорів, право вільного волевиявлення на укладення договору, вибір типу договору, можливість визначити контрагента, форму договору та його умови,

включаючи способи забезпечення зобов'язань, міри відповідальності за порушення та автономію волі сторін. Проте у своєму «чистому» вигляді, позбавленому юридичних фікцій, концепція свободи договору виражається у праві сторін змінювати або припиняти договір на етапі його виконання» [40, с. 13].

Не менш важливим елементом є правочинносдатність сторін. Договір може укладатися лише особами, які мають цивільну правосуб'єктність. У випадку її відсутності договір може бути визнаний недійсним. Окрім того, необхідною умовою є вільне волевиявлення сторін. Воля має бути справжньою та відповідати внутрішньому наміру особи. Договори, укладені під впливом обману, насильства, тяжкої обставини або під впливом помилки, можуть визнаватися недійсними.

Форма договору є ще однією концептуальною основою його укладення. Законодавство встановлює випадки, коли договір має бути укладений у письмовій або нотаріальній формі. Недотримання форми може тягти за собою недійсність договору, якщо це прямо передбачено законом. Водночас Цивільний кодекс допускає і усні договори, якщо вони не суперечать закону і якщо їх виконання може бути підтверджене фактичними діями сторін.

Звертаючись до цивільного законодавства, відповідно до ст. 638 ЦК України, «договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору».

Цілком погоджуємося з точкою зору В. В. Денисюка, який зазначає, що «поняття «спосіб» недоречно використовувати у контексті загального порядку укладення договору». Це пояснюється тим, що законодавство передбачає лише один спосіб укладення договору, визначений ст. 638 ЦК України. Таким чином, «спосіб і порядок укладення договору фактично збігаються, коли йдеться про класичні договірні правовідносини. Водночас спеціальний порядок передбачає укладення договорів із певними особливостями, які залежать від специфічних способів укладення договору,

таких як укладення в обов'язковому порядку, за погодженням третіх осіб, через торги чи біржу, або згідно з рішенням суду» [42, с. 306].

Судова практика має вагоме значення для розвитку цивілістичного вчення про укладення договорів. Суди не лише тлумачать положення ЦК України, а й формують підходи до вирішення спорів, що стосуються дійсності договорів, тлумачення їх умов, наслідків порушення порядку їх укладення. В окремих випадках саме практика стає джерелом нових правових доктрин.

Значення договору та його функції зберігаються лише за умови забезпечення необхідної свободи сторін під час його укладання, що є невід'ємною характеристикою будь-якого договору. «Цивільно-правовий договір посідає ключове місце в системі цивільного права, що зумовлено його історичним розвитком і вагомою роллю в регулюванні суспільних відносин. Інститут цивільно-правового договору знаходиться у стані постійної змінності, що впливає на його правове регулювання. Таке регулювання не лише враховує основні базові принципи, а й забезпечує поступовий розвиток внутрішньої структури окремих елементів договору, адаптуючи їх до змінних умов» [32, с. 9].

На основі наведеного аналізу можна виділити ключові критерії для укладення цивільно-правового договору: 1) укладення здійснюється шляхом свідомих і цілеспрямованих дій сторін договірних відносин; 2) основна мета полягає у формуванні договірних відносин між сторонами; 3) у процесі укладення чітко визначається зміст нових зобов'язань; 4) сторони мають досягти порозуміння щодо взаємних прав та обов'язків, які виникнуть у результаті підписання договору.

Сучасний розвиток цифрових технологій істотно трансформував підходи до укладення цивільно-правових договорів. «З появою можливостей електронної комунікації постало питання не лише технічної зручності укладення угод на відстані, але й їх правової природи та юридичної чинності. У науковій літературі відзначається, що договір у мережі Інтернет слід

розглядати як різновид цивільно-правового договору, для якого характерним є використання електронних засобів фіксації волевиявлення сторін» [61, с. 112].

У науковій доктрині акцентується, що ключовим елементом договору є узгодження волі сторін. Як зазначає І. Спасібо-Фатеева, «... саме момент збігу волевиявлення сторін трансформує правовідносини з потенційних у дійсні». У сфері електронних договорів воля сторін виражається за допомогою дій у віртуальному середовищі: натискання кнопки, відправлення електронного повідомлення, застосування кваліфікованого електронного підпису. Таким чином, традиційні інститути цивільного права адаптуються до нових технічних реалій» [70, с. 39].

З огляду на загальну теорію права «специфіка договору полягає у тому, що він відображає не одноособове чи єдине волевиявлення, а множину окремих волевиявлень, які узгоджуються в рамках договору. З цього можна зробити висновок, що основою домовленості є не одне волевиявлення, а певна сукупність волевиявлень сторін-контрагентів» [72, с. 64].

Як правило, такі волевиявлення «... повинні мати взаємопротилежний характер. Тобто волевиявлення однієї сторони повинно відповідати волевиявленню іншої сторони. Наприклад, якщо одна сторона пропонує послуги з перевезення вантажів, її договірне волевиявлення має бути погоджене зі стороною, яка прагне перевезти вантаж. У цьому випадку результатом узгодженого волевиявлення є дві протилежні дії: одна сторона здійснює перевезення та отримує оплату за послугу, інша – користується послугою та здійснює її оплату» [75, с. 105].

Однак із загального правила про взаємопротилежний характер волевиявлень існують винятки. Зокрема, «...вони стосуються спільної діяльності, метою якої є досягнення єдиного спільного результату для всіх сторін договору. Наприклад, у контрагентів договору про спільну діяльність не виникає протилежного чи зустрічного волевиявлення, оскільки їхні дії спрямовані на досягнення спільної мети» [55, с. 65].

Волевиявлення є зовнішньою формою вираження волі сторони договору, волевиявлення формується у середині, суб'єктивно кожною стороною, абстрагуючись від будь-яких зовнішніх факторів.

Ми приєднуємось до думки В. В. Денисюка, який стреджує «... без погодження волі як внутрішньої сторони домовленості неможливе і волевиявлення як форма зовнішнього вираження волі. Перед тим як досягнути домовленості, сторона повинна визначити свій інтерес (майновий чи немайновий) та підшукати контрагента, який зможе його задовольнити. Потреба задовольнити власний інтерес кожною зі сторін і складає вольовий момент майбутнього договору» [42, с. 307].

Міжнародна практика також демонструє схожі підходи. Так, у країнах Європейського Союзу діє Директива 2011/83/ЄС про права споживачів, яка вимагає «... перед укладенням електронного договору споживач мав повну інформацію про товар чи послугу, а також щоб він свідомо підтвердив прийняття умов» [28]. Це свідчить про уніфікацію підходів щодо визначення моменту узгодження волі сторін у мережі Інтернет.

Важливо підкреслити, що наявність істотних умов договору залишається обов'язковою незалежно від його форми. Відсутність визначеності щодо предмета договору, ціни чи строку може призвести до визнання правочину неукладеним. Судова практика України неодноразово стикалася з ситуаціями, коли споживачі оскаржували договори, укладені через Інтернет, посиляючись на непрозорість або відсутність можливості ознайомитися з усіма умовами.

Як правило, цивільно-правові договори укладаються у письмовій формі. Ми поділяємо зору Д. В. Абрамчука, яка під письмовою формою договору розуміє «... спосіб об'єктивування за допомогою писемності та умовних знаків на різних носіях думок, зміст яких визначається взаємними правами й обов'язками сторін» [31, с. 79].

Слушною є точка зору С. О. Бордовського, що «всі документи, які супроводжують договір, поділяються на дві групи: 1) документи, що

стосуються факту укладення угоди, тобто підтверджують її письмову форму; 2) документи, що стосуються виконання вже укладеної угоди. У зв'язку з цим необхідно розрізняти письмові документи, що самі по собі є письмовою формою договору, і документи, які є письмовими доказами факту існування спірного договору в усній формі» [37, с. 12].

Частина 1 ст. 639 ЦК України закріплює «договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом». В преамбулі Закону України «Про захист прав споживачів» [20] зазначено, що «письмовий договір може оформлятися квитанцією, товарним чи касовим чеком, квитком, путівкою, талоном або іншими документами (розрахунковий документ)». «Недотримання сторонами визначеної законом форми укладення договору, як вид юридичних наслідків, характеризується тим, що у випадку виникнення спору сторони не можуть посилатися на покази свідків у підтвердження факту укладення даного договору чи в підтвердження своїх прав і обов'язків» [44].

У контексті електронної форми укладення договорів існує кілька теоретичних підходів до її визначення та правового регулювання. «Перший підхід розглядає електронну форму як окремий вид форми договору, що здобув широке застосування у багатьох зарубіжних юрисдикціях. Згідно з цією концепцією, «письмова» і «електронна» форми розглядаються як різновиди загального поняття, яке можна охарактеризувати як «запис». Поняття запису включає фіксацію змісту договору на будь-якому матеріальному або електронному носії, здатному забезпечити тривале збереження інформації про правочин та її відтворення за першою вимогою у зрозумілому для людини форматі» [52, с. 43].

Згідно з другим підходом, «договір, укладений за допомогою електронних засобів зв'язку, розглядається як одна з форм письмового договору. Такий підхід передбачає, що договори, оформлені із використанням електронних технологій, належать до письмових, оскільки інформація про зміст правочину представлена на носіях, відмінних від

паперу. При цьому волевиявлення сторін передається через упорядковані символи, які мають логічну структуру. Матеріальним носієм у цьому випадку може виступати комп'ютерний диск, з якого інформація читається на моніторі або відтворюється після друку на папері» [67, с. 44]. Таким чином, електронно-цифрова форма договірних відносин вважається варіантом письмової форми з урахуванням особливостей використання мережі Інтернет.

Найпоширенішим способом встановлення походження електронного договору, що гарантує його цілісність і підтверджує його дійсність, є електронний цифровий підпис.

Електронний договір являє собою вид електронного документу, в якому на законодавчому рівні закріплена наявність всіх необхідних реквізитів, оскільки саме вони надають інформації на матеріальному носії статусу документа. У свою чергу, електронний цифровий підпис є обов'язковим реквізитом для електронного договору, саме за його допомогою відбувається узгодження волі сторін, при укладенні цивільно-правового договору у мережі Інтернет. Так, відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію»: «Електронний підпис одноразовим ідентифікатором, дані в електронній формі у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, що додаються до інших електронних даних особою, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір, та надсилаються іншій стороні цього договору» [14].

Останні декілька років на території України діє «активна цифровізація державних послуг яка має на меті відмову від видачі документів а також збереження інформації на електронних носіях. Процес ідентифікації особи тепер може проходити не лише через її електронний цифровий підпис, а включати й інші дані та параметри» [73, с. 24].

Так, Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр» та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [11] дає нам чітке визначення поняття, «ідентифікація

особи – це встановлення особи шляхом порівняння наданих даних (параметрів), у тому числі біометричних, з наявною інформацією про особу в реєстрах, картотеках, базах даних тощо».

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію», електронний договір може бути підписаний за допомогою «електронного підпису відповідно до вимог Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» [14] та «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [15], за умови «використання засобу електронного підпису усіма сторонами електронного правочину; електронного підпису одноразовим ідентифікатором; аналогом власноручного підпису».

Постає актуальне питання щодо укладення цивільно-правових договорів, які передбачають нотаріальне посвідчення та державну реєстрацію, з використанням мережі Інтернет.

Так, згідно зі ст. 45 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. [22] «... правочини, які нотаріально посвідчені, а також заяви та інші документи підписуються у присутності нотаріуса. Якщо заява чи інший документ підписані за відсутності нотаріуса, особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, повинна особисто підтвердити, що документ підписаний нею». Таким чином, згідно волі законодавця «вчинення нотаріальних дій у разі відсутності осіб – її учасників є неможливим. Крім того, під час нотаріального посвідчення електронних договорів може виникнути проблема значної відстані між контрагентами договору». «Якщо виходити з того, що сутністю вчинення правочинів за допомогою електронних засобів зв'язку є знаходження сторін правочину на відстані від нотаріуса та одна від одної (іноді така відстань може складати тисячі кілометрів, і з огляду на такі обставини сторони правочину можуть знаходитися не просто в іншому нотаріальному окрузі, а навіть в іншій державі), то слід спочатку проаналізувати, чи може нотаріус посвідчувати правочини, якщо сторони знаходяться в іншому місці» [51, с. 12].

Ми поділяємо думку В. С. Паніна про те, що «... згідно з вимогами чинного законодавства України зараз у мережі Інтернет неможливо укласти цивільно-правові договори, щодо яких законом встановлена вимога їх нотаріального посвідчення, таким способом, який би цілком забезпечив дистанційну участь сторін такого договору. Однак зазначена проблема може знайти своє вирішення в тому разі, якщо зобов'язати центри сертифікації під час видачі електронних цифрових підписів та після цього з певною періодичністю перевіряти обсяг дієздатності фізичних осіб та правоздатності юридичних осіб, що є власниками відповідних електронних підписів» [63, с. 90].

Укладення цивільно-правових договорів в Інтернеті «завжди супроводжується трансфером персональних даних контрагента до цифрового середовища. Персональні дані нерідко розглядають як «валюту» цифрової економіки, оскільки значна кількість великих і дрібних компаній постійно здійснює їх обмін, інтегруючи ці дані у різноманітні транзакції. Завдяки широкому спектру операцій, в яких беруть участь персональні дані, вони набувають різноманітних форм та змісту» [82].

Актуальною проблемою залишається той факт, що «персональні дані включають інформацію, яка може бути використана для ідентифікації суб'єктів незалежно від того, чи здійснюється їхнє надання добровільно або непомітно для самого власника даних. Зокрема, доступ третіх сторін до такої інформації може бути забезпечений навіть шляхом звичайного відвідування веб-сайту, створюючи ризики неконтрольованого використання приватної інформації» [72, с. 70].

Можемо допустити, що «низка правочинів, для яких потрібне обов'язкове нотаріальне посвідчення, але які є односторонніми, наприклад довіреність, або засвідчення справжності підпису на заяві фізичної особи – все-таки можуть бути посвідчені за допомогою мережі Інтернет, не створюючи загрози персональним даним і при цьому відповідати законодавству» [37, с. 12].

1.3. Динаміка укладення цивільно-правового договору у мережі Інтернет

Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України цивільно-правовий договір укладається «шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферти) і прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною»

Передусім слід зазначити, що стадії укладення договору в електронній формі загалом зберігають свою класичну структуру, проте трансформуються з урахуванням використання інформаційно-комунікаційних технологій.

«Перша стадія – переддоговірні переговори: у мережі Інтернет найчастіше виражається у вигляді розміщення інформації про товар чи послугу на вебсайті або електронній платформі. Така інформація може мати характер реклами або публічної оферти, залежно від її змісту та формулювання.

Друга стадія – оферта: в електронному середовищі реалізується через інтерфейс інтернет-магазинів, електронних майданчиків чи шляхом надсилання електронних повідомлень. Слід зауважити, що оферта повинна містити істотні умови договору та виражати намір сторони бути зобов'язаною у разі її акцепту.

Третя стадія – акцепт: може відбуватися шляхом натискання відповідної кнопки («Прийняти умови», «Оформити замовлення», «Сплатити») або шляхом відправлення електронного листа із підтвердженням. Особливістю акцепту в електронній формі є його миттєвість, оскільки технічні засоби забезпечують фактично одночасне отримання та фіксацію волевиявлення» [64, с. 55]

Розглянемо кожен етап детальніше. «Спершу необхідно досягти домовленості з усіх істотних умов (консенсус), а потім надати договору відповідної форми шляхом вчинення правочину. Це характерно для укладення консенсуальних договорів. У випадку реальних договорів або договорів, що потребують державної реєстрації, процес доповнюється

передачею майна чи процедурою державної реєстрації, а іноді обома діями одночасно» [42, с. 311].

Додатково варто зазначити, що міжнародні нормативні акти, «сторона має свободу у веденні переговорів і не несе відповідальності за недосягнення домовленості. Проте у випадках недобросовісного ведення або переривання переговорів сторона може бути зобов'язана компенсувати збитки іншій стороні». Недобросовісність проявляється, наприклад, у вступі до переговорів без наміру укласти договір.

Також важлива конфіденційність інформації, яка може передаватися одній зі сторін під час переговорів. «Інша сторона не має права використовувати цю інформацію у власних цілях чи розкривати її незалежно від того, чи буде договір укладено. У разі порушення цього правила передбачена компенсація за упущену вигоду і повернення отриманих благ» [24].

Можна констатувати, що у цивільному законодавстві України порядок проведення попередніх переговорів щодо укладення договору не врегульований. Вважаємо, що положення міжнародних принципів щодо договірних правовідносин було б доцільно інтегрувати до національного законодавства.

Згідно зі ст. 641 ЦК України «пропозицію укласти договір (оферту) може надати будь-яка зі сторін майбутньої угоди. Оферта повинна містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною в разі її прийняття другою стороною».

Зміст оферти, створеної через мережу Інтернет, має відповідати нормам ст. 641 ЦК України. Крім того, ч. 4 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію» [14] встановлює, що «оферта може бути зроблена шляхом надсилання комерційного електронного повідомлення, розміщення пропозиції в Інтернеті або в інших інформаційно-телекомунікаційних системах.»

У галузі міжнародно-правового регулювання особливе значення має Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року [6] яка у п. 1 ст. 14, встановлює ключові вимоги до оферти. Згідно з цією нормою «для визнання пропозиції офертою необхідно дотримання таких критеріїв: по-перше, пропозиція повинна бути адресована певній особі або групі конкретних осіб; по-друге, вона має бути достатньо визначеною, тобто містити мінімальну кількість істотних умов, без яких укладення договору неможливе; і по-третє, пропозиція повинна відображати намір оферента вважати себе зобов'язаним договором у разі акцепту пропозиції отримувачем».

Ми поділяємо позицію М. М. Великанової щодо ключових характеристик оферти: «... вона повинна бути чіткою й визначеною, а її умови сформульовані настільки зрозуміло, щоб сторони могли легко їх ідентифікувати, а суд мав змогу визначити, чи було порушено договір і забезпечити ефективний захист прав». крім того, «оферта повинна включати всі істотні умови майбутнього договору, аби сторона, яка отримала пропозицію, могла ясно усвідомити її зміст» [38, с. 58]. Якщо вона не містить таких умов, то не може вважатися офертою, а лише запрошенням до її укладення, яке не накладає жодних зобов'язань.

Також важливо, щоб оферента підтверджував свій намір вважати себе зобов'язаним за договором у разі прийняття оферти. Тобто «документ має бути складений таким чином, щоб акцептант міг чітко зрозуміти, що його згоди буде достатньо для укладення юридично чинного договору. У випадку ж відсутності очевидного наміру на укладення договору пропозиція вважатиметься не офертою, а лише запрошенням до її створення або ініціативою для переговорів. Не менш важливим є те, що оферта повинна бути адресована одній або кільком конкретним особам, а не мати загальний характер, що посилює її правову визначеність та сприяє формуванню ефективних договірних відносин» [80].

Оферта може передбачати умови, що містяться в іншому електронному документі, шляхом посилання на нього. Так, згідно ч. 5 п. 11 Закону України «Про електронну комерцію» оференту необхідно забезпечити «безперешкодний доступ до електронних документів, які включають умови договору, через таке посилання. Якщо сторони електронного договору мали можливість ознайомитися з умовами, зазначеними в іншому електронному документі, його включення до договору за допомогою перенаправлення чи посилання не є підставою для визнання правочину недійсним».

«Законодавство та судова практика окремих європейських країн часто додають ще одну вимогу до укладення договорів: оферта має бути адресована конкретній особі або групі осіб, а не спрямована на невизначений коло осіб. В іншому разі така пропозиція вважається не офертою, а запрошенням зробити оферти, що суттєво змінює момент виникнення зобов'язань за договором. У правовій доктрині це питання отримало назву «проблема публічної оферти» і має пряме відношення до укладення електронних договорів через мережу Інтернет» [39, с. 8].

Ми погоджуємося з позицією Н. Ю. Філатової, яка зазначає, що «у класичному договірному праві розмежування між публічною офертою та запрошенням зробити оферти вирішується залежно від законодавчих підходів та судової практики конкретної держави» [72, с. 65].

В Україні ця проблема наразі не врегульована. Так, відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про електронну комерцію», «покупцем (замовником, споживачем) у сфері електронної комерції визнається особа, яка акцептує пропозицію іншої сторони щодо укладення договору. Це дає підстави вважати, що оферта може бути представлена загалу користувачів мережі Інтернет».

Також варто відзначити думку Ю. О. Патинки, який виступає за внесення змін до ЦК України, пропонуючи «розмежувати електронну та письмову форми договорів. Електронна форма має відмінності у способах зберігання і передачі інформації, підтвердженні часу й місця укладення договору, а також

визначенні контрагентів» [54, с. 55]. На думку автора, доцільно «використовувати міжнародну практику і законодавство ЄС, які активно підтримують недискримінаційну політику щодо електронної форми договорів. При цьому ст. 638 ЦК України встановлює, що для укладення договору необхідною є не лише наявність оферти, а й дії з боку особи, до якої вона була адресована. А згідно зі ст. 642 ЦК України, акцепт пропозиції має бути повним і відповідати її умовам» [54, с. 56].

Ми поділяємо позицію Ф. Моотца, який зазначає, що «в сучасній практиці укладення електронних договорів сформувалися досить специфічні способи вираження волі акцептанта, які залежать від процедури укладення відповідної угоди. Зокрема, у випадках, коли договори укладаються через інтернет-магазини з будь-якою особою, що звертається до системи, тобто в автоматизованому режимі, акцепт здебільшого здійснюється шляхом «кліку» або виконанням іншої дії, пов'язаної із взаємодією з веб-сторінкою» [80].

У сучасних умовах розвитку електронних комунікацій укладення електронного договору між сторонами, які можуть перебувати в різних країнах і навіть у межах різних правових систем, набуває все більшої актуальності. З огляду на це, доцільно належним чином дослідити особливості формулювання акцепту в контексті правових традицій країн загальної системи права.

«У системі правової доктрини країн загального права електронні договори класифікуються залежно від способу вираження згоди на їх укладення. Найбільш розповсюдженим і, можна сказати, класичним підходом є дихотомічна класифікація, яка розділяє електронні договори на *click-wrap* та *browsewrap* контракти» [81].

Перший тип договорів, відомий як «*clickwrap*-контракти, вирізняється тим, що особа, яка погоджується з його умовами, має можливість ознайомитися з ними до моменту підтвердження своєї згоди. Саме підтвердження здійснюється через інтерактивну дію, наприклад, шляхом

натискання на відповідну кнопку або позначення «галочки» у вікні з текстом «я згоден з умовами договору» [82].

Друга категорія договорів охоплює правовідносини, у межах яких «умови угоди доступні для ознайомлення через посилання на веб-ресурс, однак користувачеві не обов'язково необхідно слідувати за зазначеним посиланням для вираження своєї згоди на укладення договору». Договори такого типу, відомі як «browsewrap-погодження», котрі зазвичай «мають на меті регулювання таких питань, як заборона на копіювання матеріалів із веб-сторінки без відповідного дозволу власника ресурсу, а також політика щодо збору та обробки персональних даних відвідувачів сайту» [81].

Досвід світової практики з укладення цивільних договорів у мережі Інтернеті дозволяє визначити різні підходи до встановлення часу і місця укладення таких домовленостей. «У сучасній правовій практиці більшості зарубіжних держав перевага надається двом основним концепціям – «концепції заяви» та «концепції отримання». Ці підходи визначають правові аспекти укладення договорів, зокрема в ситуації використання електронних засобів комунікації» [44].

Цивільне законодавство України не передбачає окремих норм, які б спеціально регулювали момент укладення саме «електронного» договору. За загальним правилом застосовується положення ч. 1 ст. 640 ЦК України, яке містить правило «договір вважається укладеним з моменту отримання стороною, яка зробила пропозицію про його укладення, відповіді про прийняття цієї пропозиції. Однак законодавство не надає чіткого визначення того, що саме слід вважати моментом відправлення або отримання повідомлення через електронні засоби зв'язку».

Таким чином, відсутність регламентації зазначених аспектів створює правову невизначеність у сфері комунікації за допомогою електронних засобів, що вимагає подальшого розвитку юридичної практики та удосконалення нормативно-правової бази.

Ми поділяємо точку зору Н. Ю. Філатової, згідно з якою «аналіз відповідних положень свідчить, що для встановлення моменту укладення електронного договору важливо враховувати не лише факт отримання оферентом електронного повідомлення, яке містить акцепт, але й факт надання оференту можливості ознайомитися зі змістом цього повідомлення» [72, с. 72].

На нашу думку, слід вважати моментом укладення цивільно-правового договору в мережі Інтернет безпосередньо отримання особою, яка направила акцепт, підтвердження через електронні засоби зв'язку, які можуть включати електронний лист або альтернативний метод комунікації (наприклад, СМС-повідомлення), що свідчить належним чином про факт отримання акцепту.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію», «моментом підписання електронного правочину або договору сторони визначають одне із наступних способів: застосування електронного чи електронного цифрового підпису згідно з положеннями Закону України «Про електронний цифровий підпис» за умови, що всі учасники угоди використовують засоби електронного цифрового підпису; використання електронного підпису з одноразовим ідентифікатором, встановленим цим Законом; або аналогу власноручного підпису, зокрема факсимільного, створеного за допомогою механічного чи іншого засобу копіювання або альтернативної форми підпису, при наявності письмової угоди між сторонами, де включені зразки таких підписів.» Наразі законодавець, окреслюючи всі можливі способи підписання електронного договору, не визначає конкретної процедури його здійснення, покладаючи це на положення інших нормативно-правових актів [55, с. 72]. Процес укладення цивільно-правового договору через Інтернет включає «певну послідовність дій сторін, після завершення яких договір буде вважатися укладеним. До цих дій належать: 1) пропозиція укласти договір (оферта), 2) прийняття пропозиції (акцепт оферти) та 3) фактичні дії, що стосуються формального процесу укладення договору» [47, с. 85].

Отже, у відповідності до загальних принципів цивільного права, моментом укладення цивільно-правового договору вважається час отримання акцепту оферентом. Це правило також застосовується до договорів, що укладаються через мережу Інтернет. Моментом підписання електронного правочину може бути використання електронного цифрового підпису за домовленістю сторін.

Висновки до Розділу I

Встановлено, що цивільно-правовий договір, укладений у мережі Інтернет зберігає типові ознаки традиційних договірних конструкцій, водночас набуваючи специфічних рис, обумовлених застосуванням електронних засобів комунікації.

Виокремлено основні ознаки цивільно-правових договорів, укладених у мережі Інтернет, серед яких: консенсуальний характер, можливість укладення як у письмовій, так і в електронній формі, а також використання цифрових інструментів для належної фіксації волевиявлення сторін.

Зроблено висновок, що класифікація цивільно-правових договорів, укладених у мережі Інтернет має враховувати не лише традиційні критерії (реальні та консенсуальні, односторонні та двосторонні), але й новітні – за статусом сторін (B2B, B2C, C2C тощо) та за видом цифрових послуг (access provider, service provider), що відображає сучасну практику електронної комерції.

Доведено, що узгодження волі контрагентів при укладенні цивільно-правового договору у мережі Інтернет здійснюється шляхом обміну електронними повідомленнями, що зумовлює необхідність запровадження додаткових правових гарантій автентичності та захисту від несанкціонованого доступу.

Встановлено, що динаміка укладення цивільно-правового договору у мережі Інтернет охоплює стадії пропозиції, акцепту та підтвердження, які

реалізуються у цифровому форматі, але залишаються підпорядкованими загальним положенням цивільного законодавства.

Визначено, що момент укладення цивільно-правового договору у мережі Інтернет слід пов'язувати з отриманням акцептантом підтвердження прийняття його волевиявлення, що забезпечує юридичну визначеність правочину та унеможлиблює виникнення спорів щодо часу його укладення.

Обґрунтовано, що електронні засоби комунікації (електронна пошта, SMS, онлайн-платформи) мають визнаватися належними інструментами для підтвердження акцепту, що потребує нормативного закріплення у чинному законодавстві України.

Доведено, що цивільно-правовий договір, укладений у мережі Інтернет має юридичну силу, рівнозначну договорам, укладеним у традиційній письмовій формі, що підтверджується практикою Європейського Союзу та міжнародними стандартами у сфері електронної комерції.

Зроблено висновок, що розвиток цифрового середовища зумовлює необхідність створення єдиних стандартів електронного документообігу, які забезпечать стабільність, передбачуваність та правову визначеність цивільних правовідносин у мережі Інтернет.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ОКРЕМИХ ВИДІВ ТРАДИЦІЙНИХ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

2.1. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів про передачу майна у власність

У ХХІ столітті електронна комерція стала невід'ємною частиною економічних відносин. Договори про передачу майна у власність, укладені у мережі Інтернет, трансформували традиційні підходи до формулювання волевиявлення сторін, моменту укладення договору, порядку обміну інформацією та доказування факту правочину.

Цивільним законодавством України не передбачений спеціальний порядок укладення договорів про передачу майна у власність, тому для регулювання зазначених правовідносин застосовуються норми міжнародного права, норми спеціального законодавства та загальні норми договірного права.

Електронний договір купівлі-продажу являє собою правочин, волевиявлення щодо якого здійснюється з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Особливості таких договорів: дистанційність укладення, автоматизація процесів (онлайн-калькулятори, боти), різноманітність каналів комунікації (веб-сайти, мобільні додатки, месенджери), а також залежність від технічних можливостей платформи.

Окремо звернемо увагу на те, що слід відрізняти категорії «купівля-продаж у мережі Інтернет» та «дистанційний спосіб продажу товарів». Так, «...дистанційний продаж товарів через інтернет-магазини не завжди можна кваліфікувати як купівлю-продаж на відстані. Таку природу він набуває тільки за умови відсутності особистої (безпосередньої) взаємодії продавця та покупця, коли в останнього відсутня можливість безпосереднього ознайомлення з товаром під час укладення договору (таке ознайомлення було здійснено через опис товару на сайті продавця)» [55, с. 65].

Законодавство більшості європейських держав розуміє дистанційне спілкування між підприємцем і споживачем у режимі реального часу як форму прямої та безпосередньої взаємодії між сторонами, навіть якщо вони географічно розташовані в різних місцях. Ключова характеристика такого виду комунікації полягає в можливості однієї сторони «переривати» іншу під час контакту. До таких форм взаємодії можна віднести телефонні розмови, а також використання електронних засобів зв'язку, наприклад голосові дзвінки через мережу Інтернет чи онлайн-чати. Водночас електронна пошта (обмін електронними повідомленнями) не входить до категорії прямого контакту.

Як вірно зазначається у цивілістичній літературі: «... укладення договорів купівлі-продажу у мережі Інтернет породжує ряд специфічних, перш за все, технічних особливостей, але, слід зазначити, що регулювання таких особливостей відбувається на основі загальних положень про зобов'язання» [74, с. 155].

Сучасний дослідник Ю. Патинка виділяє «...низку проблемних аспектів, які можуть виникнути під час укладення договорів купівлі-продажу в онлайн середовищі. Одним із таких питань є невизначеність місцезнаходження сторін, що створює потенційні труднощі як у застосуванні правових норм, так і у забезпеченні фактичного виконання сторонами своїх зобов'язань. Варто зазначити, що, хоча власник онлайн-магазину часто зазначає своє юридичне місцезнаходження, його фактичне розташування може не відповідати офіційно задекларованій адресі, що лише ускладнює правове регулювання подібних правочинів» [64, с. 53].

Однією з важливих практичних проблем, що виникають при укладенні договорів купівлі-продажу в Інтернеті, є складність встановлення особи контрагента. «Ідентифікація користувача в Інтернеті може також здійснюватися різними способами: через реєстрацію облікового запису, використання електронного підпису, двоетапну автентифікацію, SMS/Email-коди, банківську авторизацію (3-D Secure) тощо» [74, с. 156]. У судовій практиці проблеми найчастіше виникають через спірні ситуації, коли особа

заперечує своє волевиявлення (наприклад, «хакерське» замовлення). У таких випадках доказова база складається з логів сервера, IP-адрес, даних про час входу, комунікацій із клієнтською службою, електронних повідомлень та доказів оплати.

Окрема проблема зловживанням прав контрагентом – доведення добросовісності сторони, що уклала договір. Продавцю потрібно встановити чіткі процедури верифікації користувачів і детальні внутрішні правила щодо фіксації та збереження належних доказів укладення договорів.

Потрібно звернути увагу на відсутність фактичного контакту між учасниками інтернет-відносин, яка створює проблему визначення суб'єктного складу. «Надійна ідентифікація контрагентів можлива лише за умови використання електронного підпису. В усіх інших ситуаціях ідентифікація може залишатися недостовірною, що може призводити до юридичних неточностей. У результаті, порушення суб'єктного складу стає причиною недійсності правочину» » [45, с. 7].

Пункти 1 і 2 ст. 22 Закону України «Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги» чітко встановлюють заборону на використання електронного цифрового ключа анонімно або під псевдонімом. У документі зазначено, що «формування й видача кваліфікованого сертифіката відкритого ключа без проведення ідентифікації особи, чії дані будуть включені до сертифіката, неможливі. Ідентифікація фізичної особи, яка звертається для отримання послуги з видання кваліфікованого сертифіката відкритого ключа, проводиться виключно за умови її особистої присутності, а також за паспортом громадянина України чи іншими документами, які гарантують відсутність сумнівів щодо особи. При цьому процес ідентифікації відбувається відповідно до законодавства про Єдиний державний демографічний реєстр та про документи, що посвідчують особу, громадянство України або спеціальний статус особи» [8].

Стосовно визначення правосуб'єктності юридичної особи, п. 5 ст. 22 Закону України «Про електронну ідентифікацію та довірчі послуги»

встановлює обов'язок кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг. Так, «... він має перевірити цивільну правоздатність і дієздатність суб'єкта, ознайомившись з інформацією, що міститься в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Також необхідно переконатися, що обсяг її цивільної правоздатності та дієздатності є достатнім для створення й видачі кваліфікованого сертифіката відкритого ключа» [8].

Укладання цивільно-правового договору через Інтернет може мати транскордонний характер, що призводить до того, що регулювання такого договору потрапляє під юрисдикцію іншої держави. У подібних ситуаціях має значення законодавство сторони, яка здійснює правочин.

Беручи до уваги складнощі застосування територіальних критеріїв до діяльності в мережі Інтернет, можна зробити висновок, що єдиним надійним ідентифікатором особи та її територіальної прив'язки є адреса інтернет-сайту. Вона підтверджує зв'язок контрагента з тією державою, у якій відповідний інтернет-ресурс було зареєстровано. Таким чином, «... при визначенні юрисдикції норм, які регулюють відносини в мережі Інтернет, доменна адреса сайту може слугувати вказівкою на місцезнаходження контрагента. Вона забезпечує прив'язку інтернет-ресурсу як до конкретної держави, так і до особи, відповідальної за його реєстрацію» [48, с. 138].

Що стосується вимог до покупця, то зазвичай специфічні умови не висуваються. Закон «лише вимагає наявності дієздатності в обсязі, необхідному для укладення правочину. Однак у випадку підписання публічного договору купівлі-продажу в мережі Інтернет покупець автоматично набуває статусу споживача» [49, с. 13].

«Ключовою особливістю електронних договорів купівлі-продажу є залежність правовідносин між суб'єктами мережі, від взаємодії з інформаційними провайдерами, а також електронний формат документообігу, що вимагає застосування спеціалізованого апаратного та програмного забезпечення. Сучасна юридична практика відзначає, що новітні

засоби зв'язку дозволили договорам все частіше укладатися між сторонами, які фізично перебувають у різних місцях, через листування. Це призвело до того, що договір втратив чіткий географічний зв'язок із будь-якою конкретною країною» [64, с. 56].

Момент укладення договору купівлі-продажу через Інтернет регулюється положеннями п. 1 ст. 640 ЦК України: «договір вважається укладеним з моменту, коли особа, що запропонувала укласти договір, отримує відповідь про її прийняття».

Деякі дослідники звертають увагу на «...технічні аспекти роботи електронної пошти: моменти відправлення та отримання повідомлення зазвичай збігаються у часі. Це має важливе значення для визначення пропозиції (оферти), обчислення строку для відповіді або прийняття пропозиції (акцепту), а також для організації доставки товару» [64, с. 57].

Згідно Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року «...якщо укладач і адресат не домовились про інше, момент отримання повідомлення даних визначається таким чином: а) якщо адресат вказав інформаційну систему для цілі отримання таких повідомлень даних, отримання відбувається: в момент, коли повідомлення даних надходить до зазначеної інформаційну систему; або якщо повідомлення даних направляється в інформаційну систему адресата, яка не є зазначеної інформаційної системою, в момент, коли повідомлення даних витягується адресатом з системи; б) якщо адресат не вказав інформаційну систему, отримання відбувається в момент, коли повідомлення даних надходить до будь-якої інформаційної системи адресата» [6].

Досліджуючи питання укладення договорів шляхом листування через електронну пошту, важливо звернути особливу увагу на практику Вищого Господарського суду України (далі – ВГСУ). Аналізуючи цю практику, можна зробити висновок, що укладення договорів через e-mail має як

позитивні аспекти, так і певні недоліки, характерні для цього способу взаємодії. Так, користь такого укладення свідчить: наприклад,

1) Постанова ВГСУ ВІД 15.01.2013 р. у справі №5008/419/2012, згідно якої сторони зафіксували у договорі умову: «документи, які відправлені факсом чи електронною поштою, мають повну юридичну силу до моменту обміну оригіналами, породжують права та обов'язки для сторін, можуть бути подані «в судові інстанції в якості належних доказів і не можуть заперечуватись стороною, від імені якої вони були відправлені» [86];

2) Постанова ВГСУ від 19.10.2016 р. у справі №914/1233/15, де «... сторони не просто уклали договір по електронній пошті, але й вели переговори/переписку по e-mail з метою узгодження всіх істотних умов, вчинили фактичні дії по виконанню досягнутих домовленостей» [89];

3) Постанова ВГСУ від 04.04.2016 р. у справі №904/10393/14 – «документи від імені сторін підписують уповноважені особи» [88];

4) Постанова ВГСУ від 31.03.2012 р. у справі №922/5636/15 у якій зазначається «...договір укладено з дотриманням вимог діючого законодавства, у спрощений спосіб, шляхом обміну електронними листами, сторонами досягнуто згоди по всіх його істотних умовах...» [87];

Тобто, з точки зору судів, ключовими доказами є кореспонденція (email), квитанції про оплату, дані платіжних систем та експертизи. Судова практика демонструє, що суди орієнтуються на комплексну оцінку доказів: поодинокі твердження без підтверджень рідко приймаються. Для продавця корисно мати стандартизовані процедури фіксації замовлень, підтверджень та скарг, а також політики розслідування внутрішніх інцидентів.

Наступним способом укладення договору є використання веб-сторінок (сайтів). Застосування публічної оферти особливо характерне для інтернет-магазинів.

Згідно з ч. 2 ст. 641 ЦК України «реклама або інші пропозиції, адресовані невизначеному колу осіб, вважаються запрошенням робити пропозиції щодо укладення договору, якщо інше прямо не зазначено у змісті

такої реклами чи пропозиції». Таким чином, якщо інтернет-магазин розміщує інформацію про товари чи послуги на своєму сайті, це може розглядатися як пропозиція укласти договір у формі публічної оферти. «Особливості оферти полягають у наступному: вона адресована конкретно одній особі або обмеженій групі осіб. Якщо ж пропозиція орієнтована на невизначену кількість осіб, то вона вважається запрошенням до укладення договору, якщо інше прямо не зазначено у її змісті. Оферта повинна містити істотні умови майбутнього договору, які визнані необхідними законодавством, належними для договорів конкретного типу, або такими, що представляють інтерес для оферента. Крім того, вона має передбачати чіткий намір оферента вважати себе зобов'язаним умовами договору у разі їх акцепту з боку іншої сторони» [42, с. 310].

Згідно зі ст. 699 ЦК України «інформація, розміщена на сторінках інтернет-магазину, окрім виконання інших функцій, розглядається як публічна оферта. Якщо пропозиція на веб-сторінці містить усі істотні умови договору, укладення договору відбувається шляхом акцепту. Це акцептування відбувається через натискання кнопки в зазначеному місці («клік»), що підтверджує згоду особи, яка отримує оферту, і вважається миттєвим через оперативність інтернет-зв'язку».

Таким чином, договір вважається укладеним у момент натискання кнопки «згоден» або іншої з подібним змістом. «У цьому випадку заповнена форма є офертою. Для укладення договору купівлі-продажу за таких обставин необхідно, щоб користувач отримав підтвердження від сторони, яка пропонує товари чи послуги через веб-сайт, про прийняття запропонованих умов тобто акцепт» [63, с.90]. Момент укладення договору визначається тоді, коли акцептант отримує повідомлення про прийняття його акцепту (наприклад, «ваша заявка прийнята»). Зазвичай покупець у процесі такого способу укладення договору ідентифікує себе шляхом реєстрації на сайті продавця.

Швидкий розвиток електронної комерції зробив електронні гроші незамінною складовою розрахунків між учасниками таких правовідносин. Розвиток електронних грошей в Україні є важливим елементом становлення сучасної фінансової системи в умовах цифрової трансформації економіки.

Перші електронні платіжні системи, такі як WebMoney та EasyPay, з'явилися на початку 2000-х років, однак їх діяльність не мала достатнього правового регулювання. Поштовх розвитку відбувся після ухвалення Закону України «Про платіжні послуги» [13] у 2001 році, який визначив поняття електронних грошей і заклав правові основи їх обігу.

Подальший розвиток фінансових технологій та активне використання мобільних додатків сприяли поширенню електронних гаманців, зокрема сервісів Privat24, Monobank, Apple Pay і Google Pay. Зараз електронні гроші широко застосовуються для онлайн-торгівлі, переказів між фізичними особами, сплати послуг та здійснення державних платежів. В умовах воєнного стану вони забезпечують стабільність платіжної системи, зменшують залежність від готівки та сприяють прозорості фінансових операцій.

Так як сучасні платіжні системи нерозривно пов'язані із даними фізичних осіб, а розрахунок в Інтернеті особи здійснюють з особистих рахунків та банківських карток – процес встановлення особи, підтвердження факту розрахунку або повернення грошових коштів в разі повернення товару (розірвання договору) стає в рази простішим.

Після детального аналізу особливостей правового регулювання укладання договорів купівлі-продажу в Інтернеті можна стверджувати, що електронний договір купівлі-продажу здебільшого має такі самі основні характеристики, як і традиційний. Відмінності електронного договору переважно пов'язані зі специфікою проведення комерційних операцій в умовах дистанційного доступу, необхідністю додаткових організаційних заходів та застосуванням механізмів, що забезпечують виконання таких угод.

Для ефективного розвитку електронної комерції потрібен системний підхід до створення національної законодавчої та нормативної бази.

Аналіз існуючих проектів свідчить, що вони здебільшого лише підтверджують факт існування електронної комерції, але недостатньо деталізують її регулювання. З огляду на це важливо розробити та ухвалити низку функціональних законів, які встановлять чіткі правила діяльності у сфері електронної комерції, визначать процедуру укладання електронних правочинів, а також окреслять ключові напрями державної політики щодо розвитку й використання мережі Інтернет як платформи для електронного бізнесу.

2.2. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів про надання послуг

Розвиток цифрової економіки спричинив появу нових форм цивільно-правових відносин, зокрема договорів, укладених у мережі Інтернет. Правове регулювання електронних договорів в Україні ґрунтується на нормах ЦК України, а також спеціальних нормативно-правових актів, які визначають порядок укладення, виконання та забезпечення юридичної сили таких правочинів.

Частина 2 ст. 901 ЦК України передбачає, що «положення глави 63 можуть бути застосовані до всіх договорів про надання послуг, якщо вони не суперечать суті відповідних зобов'язань». У контексті договорів про надання послуг через Інтернет, цивільне законодавство України не містить спеціальних норм для регулювання такого типу договорів. Тому використання загальних положень ЦК України щодо надання послуг, враховуючи особливості договорів в онлайн-форматі, є обґрунтованим.

Цивільний кодекс України не дає чіткого визначення поняття «послуга». Натомість, ст. 177 наголошує на самостійності послуги як об'єкта цивільного права.

У юридичній науці існують різні точки зору щодо правової природи послуги як об'єкта правовідносин. Зокрема, окремі дослідники вважають, що «послуга являє собою певну діяльність, спрямовану на досягнення нематеріального результату». Таким чином, об'єктом відповідних правовідносин є сама дія та її корисний ефект.

На думку низки дослідників, «ефективність подібної діяльності не зводиться до конкретного відчутного матеріального продукту, який характерний для підрядних договорів. Натомість вона виявляється у самому процесі надання послуги. У науково-правовій літературі також зазначається, що послуга, як об'єкт цивільного права, виступає певним благом, яке можна розглядати як результат діяльності, що має риси товару» [56, с. 171].

У науковому коментарі до ЦК України термін «послуга» тлумачиться у кількох контекстах. «По-перше, як дія або вчинок, спрямований на надання користі чи допомоги іншій особі. По-друге, як діяльність підприємств, організацій або фізичних осіб, що здійснюється з метою задоволення різноманітних потреб або забезпечення обслуговування» [62, с. 130].

У рамках теорії цивільного права договори про надання послуг класифікують на кілька основних категорій. «Перша група охоплює договори, пов'язані з наданням юридичних послуг. Вони спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків замовника, а також на забезпечення його підтримки у реалізації належних прав чи виконанні обов'язків. До цієї категорії відносяться, наприклад, договори доручення та комісії. Друга група включає договори щодо фактичних послуг, які споживаються безпосередньо в процесі їхнього надання й не стосуються правового аспекту – такі, як договір збереження. Третя категорія охоплює договори, що поєднують риси юридичних і фактичних послуг, серед них договори експедиції» [52, с. 147].

Окрім того, «за суб'єктивним складом зобов'язання щодо надання послуг поділяються на ті, що спрямовані на споживачів, та ті, що стосуються взаємовідносин з іншими учасниками. Зобов'язання з надання інтернет-

послуг орієнтовані виключно на задоволення потреб споживачів. У зв'язку з цим регулювання і захист прав споживачів у сфері інтернет-послуг забезпечується спеціальним законодавством [62, с. 132]. Основу такого правового регулювання складає Закон України «Про захист прав споживачів» [20].

Існують й інші класифікації. «Залежно від того, на що спрямовані дії виконавця, виділяють кілька типів зобов'язань: зобов'язання з надання послуг, де робота виконавця зосереджена на матеріальних об'єктах, як-от перевезення; зобов'язання, в яких увага приділяється людині, наприклад медичні чи освітні послуги; а також зобов'язання, спрямовані на організацію взаємин замовника з третіми особами, як у випадку комісійних угод. Наочним прикладом ситуації, коли інтернет-послуги допомагають встановити та регулювати зв'язки між замовником і третіми особами, є договір на надання електронної пошти. Зобов'язання з надання послуг можуть мати як оплатний, так і безоплатний характер» [47, с. 84].

Сучасне використання глобальних мереж масових комунікацій відкрило можливості для більш активного застосування об'єктів цивільного права, зокрема інформації. Унаслідок цього виникли нові різновиди договорів, серед яких можна виділити такі: надання рекламних або маркетингових послуг через Інтернет, надання інформаційних послуг онлайн, організація дистанційного навчання, проведення онлайн-консультацій, реєстрація доменних імен та підтримка веб-серверів. До цього переліку також належать угоди, пов'язані з електронною поштою, інтернет-банкінгом, соціальними мережами, відеохостингом, а також договори щодо збереження інформації, оренди веб-сайтів або дискового простору на сервері, купівлі-продажу доменних імен тощо.

Серед різноманіття видів договорів про надання послуг у мережі Інтернет доцільно виділити спільні ознаки, характерні для таких угод. Ми поділяємо точку зору О. І. Карпенко, який визначає ключовими рисами цих послуг: «1) нематеріальний характер, який супроводжується матеріальним

(фізичним) втіленням; 2) споживча спрямованість, що передбачає отримання корисного ефекту; 3) орієнтація на задоволення суспільних інтересів або особистих потреб; 4) відповідність обсягу послуги обсягу задоволення потреби; 5) можливість надання та отримання послуг без обмежень у просторі й часі (будь-де та в будь-який час) за умови наявності доступу технічного пристрою до мережі Інтернет» [49, с. 9].

Контракти щодо надання послуг, укладені через Інтернет, можна класифікувати залежно від специфіки їх виконання на декілька основних категорій. «Першу групу становлять угоди, предметом яких є забезпечення доступу до мережі Інтернет, тобто послуги Інтернет-провайдингу. Друга категорія включає договори, що регулюють надання послуг, які безпосередньо здійснюються за допомогою мережі Інтернет і не можуть існувати без її використання. Сюди входять такі послуги, як реєстрація доменних імен, хостинг, електронна пошта та подібні інтернет-орієнтовані сервіси. Третя група об'єднує договори, метою яких є здійснення послуг через Інтернет або за його допомогою. У цьому випадку мережа Інтернет відіграє роль засобу укладання чи виконання зобов'язань, тоді як самі зобов'язання мають автономний характер і можуть бути реалізовані незалежно від інтернет-технологій. Приклади таких послуг включають електронну комерцію, договори про обмін інформацією через Інтернет (реклама на вебсайтах чи в цифрових виданнях), дистанційне навчання, консультування, зокрема юридичне консультування, тощо» [48, с. 137].

Досліджуючи особливості правового регулювання укладення договорів про надання послуг через Інтернет, варто зазначити, що законодавець не змінює загальні принципи укладення електронних договорів. Процес укладення таких договорів здійснюється відповідно до правил, встановлених ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію». Йдеться про використання оферти – пропозиції, яка має містити істотні умови договору та необхідну інформацію. Оферта повинна мати чітке вираження, яке може проявлятися, наприклад, через надсилання комерційного електронного

повідомлення, розміщення пропозиції в мережі Інтернет або інших інформаційно-телекомунікаційних системах.

Наступний етап укладення договору передбачає надання акцепту. «Акцепт може здійснюватися через надсилання електронного повідомлення, заповнення форми згоди на прийняття пропозиції в електронному вигляді або шляхом виконання дій, що однозначно свідчать про прийняття пропозиції укласти електронний договір. Важливо, щоб інформаційні системи чітко роз'яснювали зміст таких дій» [39, с. 5].

Завершальний етап укладення договору полягає у засвідченні волевиявлення оферента. Це може бути реалізовано за допомогою електронного підпису, електронного цифрового підпису, одноразового ідентифікатора, або використання аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення), якщо між сторонами є письмова домовленість.

Електронні договори, що укладаються шляхом обміну електронними повідомленнями, завірених у встановленому законодавством порядку, відповідно до ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію», «... прирівнюються до договорів, укладених у письмовій формі. Водночас інші електронні договори прирівнюються до усних домовленостей. Однак на практиці сторони не завжди належним чином усвідомлюють положення, встановлене законодавцем, що може призводити до правових непорозумінь чи помилкового тлумачення правових наслідків таких угод» [14].

Так, «ТОВ «ФК «Гелексі» надано фінансову послугу гр. ОСОБА_1 , шляхом обрання форми укладення договору позики від 23.11.2018 року за допомогою інформаційно-телекомунікаційної системи.

Згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 639 ЦК України, договір, укладений із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, вважається оформленим у письмовій формі. Разом із тим акцептування пропозиції ТОВ «ФК «Гелексі» на укладення електронного договору громадянином ОСОБА_1 було реалізовано шляхом введення отриманого коду-підпису у відповідне поле на сервісі онлайн-позик» в матеріалах справи «було відсутнє

заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття пропозиції в електронній формі, що суперечить вимогам абз. 3 ч. 6 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію». Відповідно до цього положення, акцепт може бути здійснений виключно через заповнення електронного формуляра заяви, оформленого у спосіб, визначеного Законом України «Про електронну комерцію» У зв'язку з порушенням процедури акцепту пропозиції, яка не відповідає нормам абз. 3 ч. 6 ст. 11 Закону, фінансова послуга була надана громадянину ОСОБА_1 без належного виконання встановленого порядку укладення електронного договору. Таким чином, договір №39829 не вважається рівнозначним договору, укладеному у письмовій формі. В силу приписів ст. 1055 ЦК України кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним» [90].

В той же час, стосовно доводів відповідача про порушення позивачем вимог законодавства при укладенні договору, Окружний адміністративний суд м. Києва зазначив таке: «... Аналіз наведених норм дає змогу дійти висновку, що акцепт пропозиції можливий не лише шляхом заповнення формуляра заяви (форми), а й шляхом вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею» [90].

На виконання вимог суду «стосовно надання матеріалів справи, які підтверджують завершальну стадію укладення договору позики разом із доказами накладення електронного підпису позичальника на відповідний електронний договір, позивачем було представлено алгоритм отримання грошових коштів через онлайн-платформу ТОВ «ФК «Гелексі» [90]. Ця процедура реалізується із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних технологій і включає в себе комплекс послідовних дій, що здійснюються клієнтами-позичальниками з їхньої ініціативи».

На завершальному етапі оформлення позики (після реєстрації унікального облікового запису, верифікації клієнта, подання заявки на позику

та її розгляду) відбувається укладення електронного договору через ряд послідовних дій: вибір кнопки «підтвердити видачу кредиту», ознайомлення з текстом договору, підтвердження згоди з його умовами шляхом встановлення відповідної позначки, підтвердження реквізитів банківської картки та натискання кнопки «підтвердити заявку» [37, с. 14].

Під час цього процесу система генерує одноразовий пароль, який виконує функцію електронного підпису клієнта. «Цей код надсилають на верифікований номер телефону, зазначений користувачем під час реєстрації. Отриманий код клієнт вводить у відповідне поле на сторінці сервісу. Далі система перевіряє відповідність введеного коду з раніше сформованим і відправленим. У разі успішної верифікації договору позики та графіку платежів присвоюється унікальний порядковий номер, а на ці документи накладається електронний підпис клієнта» [37, с. 12].

Після цього на екрані відображається повідомлення про укладення договору, а доступ до розділу «Заявки» на сайті завершується. Беручи до уваги наведені норми та фактичні обставини, суд дійшов висновку, що погодження умов договору між громадянином і ТОВ «ФК «Гелексі» відбулося у відповідності до вимог законодавства, зокрема ст.ст. 11 і 12 Закону України «Про електронну комерцію». Це звільнило від потреби у заповненні окремого формуляра заяви про прийняття пропозиції в електронному форматі [90].

Наведений приклад судового рішення демонструє, що у процесі укладення договору «онлайн кредитування», навіть за відсутності електронного цифрового підпису, але при заповненні всіх полів заявки, прийнятті пропозиції (оферти) та подальшому введенні отриманих кодів в Особистому кабінеті, особа визнається такою, що самостійно підписала електронний кредитний договір.

Висновки до Розділу II

Встановлено, що договори спрямовані на передачу майна у власність, укладені у мережі Інтернет, зберігають традиційну правову природу

цивільно-правових правочинів, проте набувають специфічних рис, обумовлених необхідністю підтвердження факту передачі майна та здійснення розрахунків у електронній формі. Така специфіка зумовлює потребу у додаткових правових гарантіях, спрямованих на забезпечення належної реалізації прав та обов'язків сторін.

Доведено, що електронна форма договору купівлі-продажу сприяє спрощенню процедури його укладення та підвищує рівень доступності для учасників цивільного обороту, водночас вимагаючи чіткої фіксації істотних умов договору. Недостатня визначеність таких умов може призвести до правових колізій та спорів, що актуалізує необхідність їх нормативного врегулювання.

Обґрунтовано, що належна ідентифікація сторін та підтвердження їх волевиявлення становлять ключові передумови для забезпечення юридичної сили договорів спрямованих на передачу майна у власність, укладених у мережі Інтернет. Це, у свою чергу, потребує нормативного закріплення у цивільному законодавстві України, з метою гарантування правової визначеності та стабільності відповідних правовідносин.

Визначено, що договори про надання послуг, укладені у мережі Інтернет характеризуються високим рівнем оперативності та доступності, що сприяє розвитку цифрової економіки та розширює можливості для суб'єктів господарювання й споживачів. Водночас така форма договорів потребує належного правового врегулювання для забезпечення балансу інтересів сторін.

Доведено, що правове регулювання договори про надання послуг, укладені у мережі Інтернет має враховувати специфіку функціонування електронних платформ, які виступають посередниками між постачальником та споживачем. Особливого значення набуває забезпечення прозорості умов договору та належний захист прав користувачів у цифровому середовищі.

Визначено, що для гарантування правової визначеності та стабільності договорів про надання послуг, укладені у мережі Інтернет необхідно

закріпити у законодавстві вимоги щодо обсягу, якості та порядку надання послуг у цифровому форматі. Таке нормативне врегулювання має відповідати міжнародним стандартам електронної комерції та забезпечувати ефективний захист прав учасників цивільних правовідносин.

Розділ III. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ДОГОВОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПЕРЕДАЧЕЙ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

3.1. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів, пов'язаних з розробкою та використанням програмного забезпечення

Цивільне законодавство України не містить спеціалізованих норм, які регламентують укладення договорів через мережу Інтернет у контексті розроблення та використання програмного забезпечення. Тому, досліджуючі питання підрозділу, доцільно застосовувати загальні положення цивільного права, водночас враховуючи специфіку правовідносин, що виникають під час укладення таких договорів в онлайн-середовищі.

Для належного усвідомлення особливостей правового регулювання договорів, укладених в Інтернеті та пов'язаних із розробленням і використанням програмного забезпечення, необхідним є з'ясування поняття «комп'ютерна програма», як основної «цеглини» об'єму поняття «програмне забезпечення».

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 року, під «комп'ютерною програмою» розуміється «набір інструкцій, виражених у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів або інших форм, які придатні для зчитування комп'ютером і забезпечують його функціонування для досягнення певної мети або отримання результату. Це визначення включає як операційні системи, так і прикладні програми, представлені у вихідному або об'єктному кодах» [17].

У сучасній цивілістичній науці відсутня єдина усталена точка зору щодо змісту поняття «комп'ютерна програма». Деякі дослідники визначають її як «логічно впорядковану послідовність команд, необхідну для вирішення конкретного завдання» [57, с. 114]. Проте таке трактування виглядає недостатньо повним, оскільки воно не враховує низку суттєвих характеристик, притаманних цьому правовому поняттю.

Існує й інша позиція, згідно з якою «комп'ютерна програма розглядається як особливий вид інформації, який водночас володіє структурними й функціональними ознаками. Згідно з цим підходом, програма є сукупністю взаємопов'язаних даних (символів, кодів, команд тощо), викладених у формі, зрозумілій комп'ютеру, що забезпечує його функціонування, управління комп'ютерними системами чи телекомунікаційними мережами, а також виконання специфічних завдань» [60, с. 85].

Ми поділяємо точку зору В. С. Дмитришина, який дає більш розгорнуте та комплексне визначення поняття «комп'ютерна програма». Він зазначає, що це «... результат творчої діяльності особи, представлений інструкціями у вигляді слів, цифр, кодів, схем чи інших символів. Ці інструкції фіксуються на носіях будь-якого виду (електронних, паперових тощо) і слугують для виконання функцій автоматичної обробки інформації або управління цифровими технічними засобами з метою досягнення певного результату» [43, с. 136].

Ми цілком погоджуємось з наведеним визначенням, яке охоплює як операційні системи, так і прикладні програми у їхніх різних формах – вихідному тексті або об'єктному коді. Концепція, запропонована В. С. Дмитришиним транслює комплексний підхід до розуміння комп'ютерної програми як правової категорії, інтегруючи в собі як технічні аспекти функціонування програмного забезпечення, так і юридичні підстави його регулювання. Так визначення «дозволяє не лише чітко окреслити предмет відповідного регулювання, але й врахувати всі ключові елементи процесу створення та використання комп'ютерних програм» [43, с. 146].

На основі наведеної інформації можна виділити характерні риси, що притаманні комп'ютерним програмам: по-перше, комп'ютерна програма являє собою сукупність слів, чисел, кодів, схем, знаків та подібних елементів; по-друге, вона реалізується на певних носіях інформації; по-третє,

використовується виключно у контексті конкретного технічного обладнання; по-четверте, створюється з метою розв'язання визначених завдань.

«Комп'ютерна програма є об'єктом права інтелектуальної власності» відповідно до ст. 420 ЦК України. Зокрема, в п. 2 ч. 1 ст. 433 ЦК України зазначено, що комп'ютерна програма розглядається як твір, що є предметом авторського права, ч. 4 ст. 433 ЦК України визначає, що «комп'ютерні програми охороняються подібно до літературних творів».

Аналогічні положення містяться у ст. 18 Закону України «Про авторське право і суміжні права», де зазначено, що «правовий захист програмного забезпечення як літературних творів поширюється незалежно від способу чи форми їх вираження». Водночас слід акцентувати увагу на тому, що в ряді інших держав комп'ютерні програми можуть вважатися об'єктами патентного права. Такий підхід застосовується у випадках, коли програма є невід'ємною складовою конкретного технічного пристрою або конструкції, і як сукупний результат може набувати статусу патентованого об'єкта.

Частина 2 ст. 1107 ЦК України визначає, що «розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може здійснюватися на основі таких договорів: ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності, а також інші договори, пов'язані з розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності».

Згідно ст.ст. 31-33 Закону України «Про авторське право та суміжні права», передбачено можливість укладення авторського договору. Відповідно до ст. 33 зазначеного закону «за авторським договором, автор (або інша уповноважена особа) передає іншій стороні невиключне право на використання твору певним способом та в визначених межах. При цьому за власником прав, який надає невиключне право, залишається можливість як самого використання твору, так і передачі аналогічного права іншим особам». Щодо вимог законодавця до авторського договору це обов'язкова

письмова форма, істотними умовами є термін дії, спосіб використання твору, територія поширення переданого права, а також сума й порядок виплати винагороди правоволодільцю.

Ми поділяємо позицію цивілістів-дослідників, які наголошують на тому, що, незважаючи на положення ст. 33 Закону України «Про авторське право та суміжні права» «стандартна процедура укладення письмового договору, яка передбачає підписання сторонами єдиного документа як підтвердження їхньої згоди щодо перелічених у ньому умов або ж обмін письмовою кореспонденцією для вираження власної волі, є непридатною в умовах роздрібного продажу широкому колу споживачів». Прикладом може слугувати реалізація дисків із зразками комп'ютерних програм загального призначення, таких як операційні системи чи офісні додатки. «У подібних випадках доцільним є застосування альтернативного підходу, спрямованого на оформлення угоди про передачу прав власника інтелектуальної власності кінцевому користувачеві» [74, с. 122].

Стаття 1108 ЦК України визначає, що право на використання комп'ютерної програми у певній обмеженій сфері надається шляхом видачі ліцензії. Згідно з цією статтею, «ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності видається особою, яка володіє виключним правом дозволяти його використання (ліцензіар), іншій особі (ліцензіат). Видача такої ліцензії може бути оформлена у вигляді окремого документа або інтегрована як частина ліцензійного договору».

Відповідно до ст. 1109 ЦК України «ліцензійний договір передбачає передачу ліцензіаром ліцензіату дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності на умовах, узгоджених сторонами із дотриманням положень законодавства. Якщо це передбачено умовами ліцензійного договору, сторонами може бути укладено субліцензійний договір, за яким ліцензіат передає третій особі (субліцензіату) дозвіл на використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності».

Договір вважається укладеним, якщо сторони досягли згоди щодо всіх істотних умов у встановленій формі. До таких умов належать предмет договору, положення, визначені законодавством як істотні або необхідні для договорів конкретного виду, а також усі умови, на узгодженні яких наполягає хоча б одна зі сторін.

«Укладення ліцензійного договору про використання комп'ютерної програми чи бази даних може здійснюватися шляхом приєднання користувача до умов договору, викладених на оприлюдненому примірнику програми або бази даних чи на її упаковці. Крім того, до укладення ліцензійного договору прирівнюються певні конклюдентні дії користувача. Серед таких дій – активація гіпертекстового посилання на інформаційному ресурсі, завантаження копії програмного забезпечення на пристрій користувача, придбання активаційного коду для запуску програмного забезпечення, або реєстрація на відповідному ресурсі для отримання доступу до програмного забезпечення» [78, с. 122].

Іншими способами укладення договору визнаються дії, які дозволяють однозначно встановити волю сторін на його укладення та здійснити ідентифікацію контрагентів.

У наукових дослідженнях «усі істотні умови ліцензійного договору поділяють на дві категорії: об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні умови визначаються законодавством або є необхідними для договорів певного типу, тоді як суб'єктивні формуються за вимогою однієї зі сторін і потребують узгодження між учасниками угоди» [88, с. 252].

«До об'єктивних умов, закріплених законом, належать такі елементи: сторони договору, його предмет, вид ліцензії, вартість, винагорода, а також строк дії угоди» [50, с. 100].

«Натомість суб'єктивними умовами виступають положення, які стосуються вступної частини договору (преамбули), території його дії, сфери застосування переданих прав, можливості укладення субліцензій,

юридичного захисту, вирішення спорів, припинення договору через неможливість виконання або завершення зобов'язань» [88, с. 255].

В. Дмитришин до суб'єктивних умов зараховує такі аспекти, як «тип ліцензії, розмір, порядок і строки виплати винагороди за використання об'єкта інтелектуальної власності, а також строк дії договору» [43, с. 121].

Пункт 3 ст. 1109 ЦК України уточнює, що «ліцензійний договір має визначати вид ліцензії, сферу використання об'єкта права інтелектуальної власності (зокрема конкретні права, способи використання такого об'єкта, територію та строк передачі прав), розмір, порядок і строки виплати винагороди, а також інші умови, які сторони вважатимуть доцільними для включення до договору». Таким чином, ключовими умовами ліцензійного договору вважаються його предмет, зміст, умови виконання, тривалість дії та вартість.

«Щодо об'єкта ліцензійного договору, зазначено, що ним є нематеріальні блага, зокрема твори науки, літератури, мистецтва або об'єкти права промислової власності. Вони можуть стати предметом договору лише за умови, що виражені в об'єктивній формі, яка забезпечує можливість їх відтворення чи розмноження» [50, с. 98].

Відповідно до ч. 6 ст. 1109 ЦК України, «права на використання об'єкта інтелектуальної власності та способи його застосування, які прямо не визначені в ліцензійному договорі, вважаються такими, що не надані».

Традиційно у цивільному праві «дії, пов'язані із використанням твору поділяються на дві групи: 1) дії щодо самого твору як нематеріального об'єкта; 2) дії щодо матеріального носія, в якому втілено твір. Таким чином, використання твору в першому випадку можна розглядати як пряме (дії здійснюються безпосередньо стосовно твору). У другому випадку йдеться про опосередковане використання (дії спрямовані на матеріальний носій, що містить у собі твір)» [46, с. 205].

Серед ключових умов ліцензійного договору особливе значення має визначення його ціни. Відповідно до ч. 8 ст. 1109 ЦК України, «у разі

встановлення винагороди у формі фіксованої грошової суми, ліцензійний договір про видання чи інше відтворення твору має передбачати максимально дозволений наклад твору».

Оплата за використання об'єкта ліцензійного договору може здійснюватися у таких формах як фіксований платіж або паушальний платіж, який становить одноразову фіксовану суму, не залежну від обсягів виробництва чи реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), які використовують об'єкт права інтелектуальної власності.

«Періодичні виплати (роялті). Визначається як будь-який платіж, що надається як винагорода за використання або надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності. До таких об'єктів належать літературні, мистецькі чи наукові твори (включаючи комп'ютерні програми), записи на носіях інформації, відео- та аудіокасети, кінематографічні стрічки, фільми для радіо- чи телевізійного мовлення, програми організацій мовлення, а також інші аудіовізуальні твори. Крім того, до об'єктів роялті відносять права на винаходи, патенти, зареєстровані торговельні марки, промислові зразки, ноу-хау та іншу інформацію щодо промислового, комерційного чи наукового досвіду» [10]. «Комбіновані платежі як вид оплати передбачає два етапи розрахунків: перший включає початковий фіксований платіж, який сплачується до старту виробництва та збуту продукції за ліцензією; другий етап передбачає виплату решти суми у формі роялті після освоєння виробництва продукції за ліцензією». Таким чином, винагорода за ліцензійними договорами може бути структурована через три основні форми: фіксований платіж, періодичні виплати та комбіновані платежі.

Відповідно до п. 3 ст. 1108 ЦК України, визначається класифікація ліцензій на використання об'єктів права інтелектуальної власності. Такі ліцензії можуть бути «виключними, одиничними, невиключними або іншими видами, які не суперечать чинному законодавству. Згідно з положеннями цієї ж статті, виключна ліцензія виділяється одному ліцензіату і водночас

обмежує можливості ліцензіара щодо самостійного використання об'єкта інтелектуальної власності в межах визначеної ліцензією сфери, а також забороняє видачу аналогічних ліцензій іншим особам у зазначеній сфері» [76, с. 133]. «Одинична ліцензія також призначається одному ліцензіату, але, на відміну від виключної, надає ліцензіару право використовувати об'єкт у межах відповідної сфери, обмежуючи лише можливість видачі подібних ліцензій іншим суб'єктам. Невиключна ліцензія, у свою чергу, залишає за ліцензіаром право як на самостійне використання об'єкта у межах сфери дії ліцензії, так і на передачу таких прав іншим особам» [50, с. 100].

Юридична доктрина також звертає увагу на особливий підхід до поширення примірників комп'ютерних програм, що полягає в укладенні угод про передачу прав користування за типовими умовами, зазначеними безпосередньо на примірниках програмного забезпечення. «Такий вид договорів отримав назву «обгорткових» ліцензій (shrink-wrap license). Їх юридична природа визначається як різновид конклюдентних угод, при яких воля суб'єкта на створення правовідносин виражається не в усній або письмовій формі, а через його дії, що свідчать про відповідний намір» [77, с. 66].

Відповідно до ЦК України, електронна форма не позбавляє правочин юридичної сили, якщо дотримані всі істотні умови, а воля сторін підтверджена. Стаття 634 ЦК України визначає поняття договору приєднання, що застосовується при розповсюдженні програмного забезпечення через інтернет. Згідно із Законом України «Про електронну комерцію», укладення договору може здійснюватися шляхом обміну електронними повідомленнями, використанням електронного підпису або виконанням дій, які свідчать про прийняття оферти. Таким чином, натискання кнопки «Приймаю» або встановлення програмного продукту може визнаватися акцептом.

«У сфері розроблення комп'ютерних програм електронні договори зазвичай укладаються між розробником і замовником через електронну

пошту, спеціалізовані онлайн-платформи або внутрішні CRM-системи. Оферта в таких випадках розміщується у вигляді пропозиції із зазначенням умов, а акцепт здійснюється через електронне підтвердження. Досить поширеними є договірні моделі типу EULA (End User License Agreement) або click-wrap-угоди. Особливість таких угод полягає в тому, що користувач приєднується до вже сформульованих умов, не маючи можливості їх змінювати, що відповідає ознакам договору приєднання» [43, с. 151]. Проте юридична сила таких угод визнається лише тоді, коли користувач мав змогу ознайомитися з умовами до моменту прийняття.

Однією з ключових договірних форм, що застосовуються для розроблення та використання комп'ютерних програм, є договір про створення на замовлення та використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Відповідно до положень ст. 1112 ЦК України, за умовами такого договору «одна сторона, зокрема творець (письменник, художник тощо), бере на себе зобов'язання створити об'єкт права інтелектуальної власності, дотримуючись вимог іншої сторони (замовника) та у визначений строк».

Аналізуючи зміст зазначеної норми, можна зробити висновок, що в рамках цього договору покладається єдиний обов'язок на творця – забезпечити створення об'єкта права інтелектуальної власності в строки, визначені договором. «Разом із тим, у частині питань використання створеного об'єкта жодних прямих обов'язків чи зобов'язань цивільним законодавством не передбачено. Однак стаття 430 ЦК України уточнює, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать спільно як творцеві, так і замовникові, якщо інше не встановлено договором» [46, с. 123].

Крім того, ч. 2 ст. 1112 ЦК України передбачає «необхідність чіткого визначення в договорі способів та умов використання такого об'єкта замовником». У свою чергу ч. 3 ст. 1112 ЦК України містить норму, згідно з якою «оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного на замовлення,

переходить у власність замовника. При цьому майнові права інтелектуальної власності на відповідний твір залишаються за його автором, якщо лише інше не передбачено договором».

Ми поділяємо позицію І. Якубівського щодо того, що договір, який є предметом дослідження, може передбачати як «... набуття замовником майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності, так і надання йому права на використання цього об'єкта. При цьому особливої уваги заслуговує законодавче закріплення механізму врегулювання таких питань у випадках, коли сторони не уточнюють їх у самому договорі. Видається обґрунтованим припущення, що у таких ситуаціях слід презюмувати саме варіант передачі замовнику майнових прав інтелектуальної власності на створений об'єкт за умовами договору» [77, с. 67].

Варто також погодитися з аргументами дослідників, які класифікують подібні договори як різновид договорів підряду. «У таких договорах одна зі сторін (підрядник або творець) бере на себе обов'язки виконати визначені дії, пов'язані з виготовленням або створенням певного об'єкта відповідно до завдання іншої сторони (замовника). Інтерес замовника, у свою чергу, спрямований на отримання абсолютного права щодо виготовленого або створеного підрядником об'єкта. Якщо в межах договору підряду підрядник виконує зобов'язання з виготовлення певної речі на замовлення, то після передачі цієї речі замовнику у нього виникає право власності на неї» [92, с. 62].

Крім того, «теоретичні засади підкреслюють, що у межах договору підряду відбувається передання права власності на результат виконаних робіт. Це положення накладає суттєвий вплив на регулювання договірних відносин щодо створення й використання об'єктів права інтелектуальної власності за замовленням. У подібних договірних угодах замовник часто зацікавлений у придбанні права власності на створений об'єкт так само, як і в разі договору підряду. Однак, сторони можуть на власний розсуд визначити

інші умови: зокрема, замовнику може належати лише право використання, тоді як право власності залишиться за творцем» [92, с. 70].

Відповідно до п. 1 ст. 1113 ЦК України, «договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності передбачає, що одна сторона (правовласник) передає другій стороні такі права, повністю або частково, згідно із законодавством та на умовах, зазначених у договорі».

Цивільний кодекс України у ст. 424 визначає такі «основні майнові права інтелектуальної власності як: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти його використання; виключне право запобігати його неправомірному використанню, включно із правом забороняти таке використання; а також інші майнові права, встановлені законами».

Додатково слід звернути особливу увагу на класифікацію договорів, які пов'язані зі створенням та використанням комп'ютерних програм. Таке розмежування необхідне для ефективного регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності та дотримання прав усіх сторін у процесі захисту продуктів інтелектуальної діяльності.

Фахівці у сфері ІТ-права виокремлюють такі види договорів: «1) договір Time & Materials (оплата за фактом); 2) договір Fixed Price (фіксована ціна); 3) договір Fixed Budget (фіксований бюджет); 4) договір Out Staff (договір з елементами аутстафінгу)» [71, с. 25].

Тип договорів Time & Materials, тобто оплата за фактом виконаної роботи використовується тоді, коли складно визначити точний обсяг і вартість майбутніх робіт. Оплата здійснюється виключно за фактично виконані завдання. «Основний недолік такого підходу полягає в неможливості встановити кінцеву вартість: сума може суттєво зрости в процесі реалізації проєкту. За умовами цього договору оплачуються не результати, а часові витрати виконавця. Наприклад, замовник сплачує не за готову програму для управління підприємством, а за години, витрачені на її створення. У міжнародній практиці такі договори широко застосовуються.

Замовник оплачує робочі години та компенсує витрати на необхідні матеріали» [71, с. 27].

В українському законодавстві прямого визначення договору Time & Materials не передбачено, однак схожі положення описуються у контексті виконання робіт, зокрема, у договорах підряду та надання послуг (ст. ст. 837, 901 ЦК України). «Згідно з договором підряду, робота виконавця повинна мати матеріальний результат, тоді як у договорі надання послуг оплачується саме процес виконання завдань». Таким чином, договір Time & Materials найбільше нагадує нам знайомий оплатний договір про надання послуг» [41, с.80].

Договори Fixed Price (фіксована ціна). Цей формат є найпоширенішим і «використовується в ситуаціях, коли замовник може чітко визначити обсяг та зміст майбутньої роботи. Такий договір часто включає додаткові надбавки, наприклад, за дотримання термінів. Fixed Price дозволяє мінімізувати ризики для замовника, оскільки кінцева сума за послуги визначається заздалегідь» [71, с. 28].

«Договори типу Fixed Budget (фіксований бюджет) укладають тоді, коли замовник має чітко визначений фінансовий ліміт, який не можна перевищувати. У таких випадках попередньо узгоджуються завдання, які буде виконувати виконавець, і встановлюється жорстка межа бюджету. Окремим видом є договір Out Staff. Він передбачає тимчасове наймання замовником спеціалістів з конкретною кваліфікацією для виконання певних завдань» [59, с. 55].

Таким чином, правове регулювання укладення договорів у мережі інтернет, пов'язаних із розробленням програмного забезпечення, поєднує в собі норми цивільного права, електронної комерції та авторського права. Українське законодавство загалом створює необхідні умови для їх дійсності, проте практика потребує подальшого вдосконалення.

Актуальним є впровадження єдиних стандартів для електронних підписів, уніфікація термінології щодо цифрових послуг, а також гармонізація українських норм з правовими нормами Європейського союзу.

3.2. Правове регулювання укладення у мережі Інтернет договорів на використання об'єктів суміжних прав

Аналізуючи правові аспекти регулювання укладення ліцензійних договорів на використання аудіовізуальних творів у мережі Інтернет, варто підкреслити, що відсутність спеціалізованих правових норм у цивільному законодавстві обумовлює необхідність застосування загальних положень Цивільного кодексу. Водночас слід урахувувати характерні особливості, притаманні аудіовізуальним творам, що впливають на специфіку договірних відносин у цій сфері. Таким чином, основні аспекти укладення договорів через Інтернет розглядаються у другому розділі дослідження. Далі зосередимо увагу на унікальних характеристиках укладення ліцензійних договорів, пов'язаних із використанням об'єктів суміжних прав.

У чинному законодавстві немає однозначного підходу до визначення аудіовізуального твору. В загальному розумінні, аудіовізуальний твір – це твір, зафіксований на певному матеріальному носії. До його видів належать кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми тощо. Ці твори можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), документальними або іншими. Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 р. використовує значення аудіовізуального твору «як складову визначення інших понять, таких як музичний кліп та програма» [21].

Беручи до уваги положення законодавства, що визначають аудіовізуальні твори, можна відзначити, що, враховуючи специфіку правовідносин, які регулюються зазначеними нормативними актами, у першому випадку акцент робиться на творчій складовій аудіовізуальних творів як об'єктів авторського права. У другому ж випадку аудіовізуальний твір трактується в контексті його функціонування як невід'ємної частини телерадіопрограми.

Як цілком слушно зазначають фахівці, «формулювання законодавчих дефініцій однакових понять у різних нормативно-правових актах слід вважати негативним проявом законодавчої техніки. Зокрема, неприпустимою є ситуація, коли ті самі поняття отримують різні визначення у різних законах. Більше того, така неузгодженість у формулюванні провокує численні практичні складнощі, особливо під час розгляду справ у судовому порядку. З огляду на це, доцільним виглядає спроба запропонувати універсальне визначення терміну "аудіовізуальний твір" з чітким окресленням його ключових ознак» [46, с. 172].

На початку проаналізуємо сутність поняття «твір». У науковій літературі його трактують по-різному. Одні фахівці вважають, що «твір становить собою сукупність ідей, думок та образів, які під час творчого процесу автора отримали вираження у відчутній для людини формі, здатній до відтворення» [43, с. 133]. Інша думка розглядає «твір як спосіб відображення реальності, який є поєднанням ідей (понять або образів), об'єктивно виражених, та передбачає рішення завдань, пов'язаних із пізнанням і трансформацією людини, суспільства або природи» [46, с. 154].

Деякі дослідники також акцентують увагу на ключових характеристиках твору як об'єкта авторського права. «Перш за все, твір не має матеріального характеру, оскільки є результатом творчої діяльності. Крім того, він повинен бути реалізований у конкретній формі, доступній для людського сприйняття» [50, с. 100].

«У межах теорії цивілістичної науки серед науковців сформувалися два основних підходи до розуміння новизни, як визначальної характеристики твору. Прихильники першого підходу підкреслюють автономність новизни, трактуючи її як самостійну ознаку твору. Згідно з цією позицією, новизна може проявлятися у новому змісті, формі, ідеї, науковій концепції чи інших аспектах твору» [97, с. 443].

З іншого боку, представники другого підходу вважають новизну «невіддільною складовою будь-якого творчого продукту - твори варто

вважати новими через наявність у них оригінальних думок, ідей, художніх зразків чи композицій, які не мали аналогів у минулому. У цьому контексті зазначається, що новизна як така фактично інтегрується в ознаку творчого характеру і не розглядається окремо» [54, с. 446].

Далі варто виділити ще одну важливу характеристику – оригінальність. У цьому контексті «оригінальність передбачає, що твір не може бути прямою копією іншого і повинен містити значну частку унікального творчого внеску автора. Щодо характерних ознак, притаманних виключно аудіовізуальним творам, дослідники наголошують на таких аспектах: це серія взаємопов'язаних і зафіксованих кадрів (зображень) або сигналів, які можуть бути як аналоговими, так і дискретними, що втілюють рухоме зображення. Головна умова – зображення мають формувати єдиний змістовний задум» [77, с. 68].

Рекомендація Генеральної конференції ЮНЕСКО «Про охорону та збереження рухомих зображень» від 27 жовтня 1980 року визначає характерну рису аудіовізуального твору як «створення візуального ефекту руху». Згідно з цим підходом «рухомі зображення визначаються як серія закодованих на носіях кадрів, що можуть супроводжуватися звуком або залишатися без нього, але при відтворенні дають ілюзію руху. Такі твори створюються для комунікації, демонстрації глядачам або з документальною метою. Прикладами таких матеріалів є кінематографічні та телевізійні твори, зокрема ті, які виготовляються компаніями мовлення або спеціально для них» [65].

На підставі наведеного вище аналізу, можна визначити специфічні характеристики аудіовізуального твору як об'єкта авторського права, розподіливши їх на дві категорії: за загальними та спеціальними ознаками.

«Загальні ознаки є типовими для всіх об'єктів авторського права й включають такі характеристики: творчий характер, новизну, оригінальність і об'єктивну форму вираження. Натомість спеціальні ознаки притаманні виключно аудіовізуальним творам і охоплюють: інтеграцію серії

зафіксованих і взаємопов'язаних кадрів (зображень) або аналогових чи дискретних сигналів; створення візуального ефекту руху, а також складний і багатокомпонентний характер» [57, с. 108].

З огляду на викладені характеристики, доцільно запропонувати внесення змін до ст. 1 Закону України «Про авторське право та суміжні права» шляхом доповнення визначення аудіовізуального твору як об'єкта авторського права. Пропонується таке формулювання: «аудіовізуальний твір – це комплексний витвір, що складається із серії фіксованих і пов'язаних між собою кадрів (зображень) або аналогових чи дискретних сигналів, що створюють ефект руху й виражаються в об'єктивній формі».

Щодо особливостей передачі майнових прав на аудіовізуальні твори та специфіки їх використання, слід наголосити, що відповідно до п. 1 ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права», «автор чи інша особа, яка володіє авторським правом, має виключне право дозволяти іншим суб'єктам використання твору будь-яким із відомих способів на договірній основі».

Як зазначалося у пункті 3.1 цієї роботи, відповідно до ч. 1 ст. 1107 ЦК України, «ліцензійний договір є однією з правових підстав, що дозволяє розпоряджатися майновими правами». Особливості укладення таких договорів у контексті функціонування мережі Інтернет також були розглянуті в зазначеному підпункті. Стосовно укладення ліцензійних договорів, які регулюють використання саме аудіовізуальних творів, варто підкреслити кілька важливих аспектів.

Аудіовізуальні твори охоплюють кінематографічні роботи та твори, реалізовані за допомогою методів, близьких до кінематографічних технологій (зокрема відеографічні твори для відеопрограм або радіотвори, створені спеціально для мовлення).

Розуміння «основного призначення» певної категорії аудіовізуальних творів має критично важливе значення через те, що обсяг прав та обов'язків

може істотно варіюватися залежно від типу аудіовізуального твору, до якого укладається договір.

Зокрема, «необхідно враховувати функціональне призначення твору та способи його поширення: демонстрація або показ (що характерно для кінематографічних творів), продаж чи оренда копій на матеріальних носіях (для відеографічних творів), або ж трансляція в телемережах (для телерадіотворів)» [77, с. 69].

Згідно з пунктом 30 Преамбули Директиви №2001/29/ЄС «Про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав у інформаційному суспільстві» від 22 травня 2001 року, «права, закріплені цією Директивою, можуть передаватися, набуватися чи ставати предметом ліцензії відповідно до договору за умови дотримання положень національного законодавства у сфері авторського права та суміжних прав» [25].

З аналізу положень законодавства випливає, що «об'єктом зазначеного договору є створення аудіовізуального твору незалежно від його жанрової приналежності (драма, комедія, анімація, документальний фільм, кінохроніка тощо), тривалості (повнометражний, середньометражний або короткометражний), характеру технічного процесу (фотомагнітного чи електромагнітного) або типу матеріального носія (целюлозна плівка, цифрова відеоплівка тощо). Роль виробника може виконувати як фізична особа, так і підприємство, що спеціалізується на комерційному випуску, або мовна організація» [76, с. 146].

«Однак, одним із найпроблемніших аспектів залишається забезпечення дотримання прав авторів у глобальному цифровому середовищі. Незважаючи на міжнародні стандарти, контроль за несанкціонованим розповсюдженням аудіовізуальних творів залишається складним. Використання технологій DRM (Digital Rights Management) частково вирішує це питання, проте воно має етичні та технічні обмеження. Законодавство України передбачає захист таких прав за допомогою судових та адміністративних механізмів, однак практика застосування залишається обмеженою» [77, с. 70].

Також специфічною рисою є «поява нових форм ліцензування – Creative Commons, які дозволяють авторам самостійно визначати умови використання своїх творів у цифровому середовищі. Хоча така модель активно використовується у світі, в Україні вона ще не має чіткого правового закріплення, але визнається судами як належний спосіб вираження волевиявлення автора» [8].

Крім того, «сучасна практика укладення онлайн-ліцензійних договорів часто пов'язана з використанням смарт-контрактів на основі технології блокчейн. Це дає змогу автоматизувати виконання умов договору, забезпечуючи прозорість і неможливість їх зміни без згоди сторін. Хоча українське законодавство поки не містить спеціального регулювання таких форм, вони поступово визнаються як допустимий інструмент електронної комерції» [73, с. 24].

Укладання ліцензійних договорів в Інтернеті щодо аудіовізуальних творів потребує всебічного підходу, що інтегрує норми авторського, цивільного та інформаційного права. Основні проблеми полягають у відсутності уніфікованих стандартів електронної ідентифікації, труднощах із визначенням територіальності прав та необхідності вдосконалення судової практики у цій сфері. Подальша гармонізація українського законодавства з європейськими та міжнародними стандартами стане важливим кроком для посилення правового захисту авторів і користувачів у цифровому просторі.

Висновки до Розділу III

Узагальнено, що договори, пов'язані з розробкою та використанням програмного забезпечення, укладені у мережі Інтернет, поєднують у собі майнові та немайнові права, що зумовлює їх комплексну правову природу та потребують спеціального нормативного регулювання.

Доведено, що укладення таких договорів має враховувати питання ліцензування, охорони авторських прав та захисту від несанкціонованого

використання програмного продукту, що є ключовими передумовами забезпечення правової визначеності у сфері інтелектуальної власності.

Доведено, що договори на використання об'єктів суміжних прав у мережі Інтернет потребують чіткої фіксації умов ліцензування та належного захисту авторських і суміжних прав, що є необхідною передумовою їх ефективного функціонування у цифровому середовищі.

Встановлено, що цифрове середовище створює нові виклики для охорони суміжних прав, зокрема щодо незаконного використання контенту, піратства та порушення прав суб'єктів творчої діяльності, що потребує посилення правових механізмів захисту.

Зроблено висновок, що адаптація українського законодавства до міжнародних стандартів у сфері передачі прав інтелектуальної власності становить необхідну передумову для забезпечення комплексного та ефективного захисту прав та законних інтересів контрагентів цивільних договорів, укладених у мережі Інтернет. Така адаптація сприятиме підвищенню рівня правової визначеності, гармонізації національної правової системи з європейськими та міжнародними нормами, а також утвердженню стабільності правовідносин у цифровому середовищі.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження автор дійшов таких висновків:

1. Відповідно до ч. 1 ст. 640 ЦК України договір вважається укладеним з моменту отримання акцепту оферентом. Однак законодавець не визначає, що саме слід розуміти під моментом відправлення та отримання повідомлення, здійсненого за допомогою електронних засобів зв'язку. У зв'язку з тим, що електронні поштові скриньки не забезпечують підтвердженої реєстрації кореспонденції, зроблено висновок, що момент укладення цивільно-правового договору у мережі Інтернет має бути пов'язаний із можливістю доведення факту відправлення акцепту акцептантом та його отримання оферентом. Отже, пропонується вважати моментом укладення цивільно-правового договору в мережі Інтернет момент отримання повідомлення електронним листом чи іншим способом (наприклад, SMS-повідомленням), що належним чином підтверджує факт акцепту.

2. Обґрунтовано, що для забезпечення учасників цивільного обороту належними інструментами здійснення операцій у мережі Інтернет та визначення їх правового режиму необхідним є вдосконалення чинного законодавства. Зроблено пропозицію доповнити ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначенням поняття «електронна поштова скринька» як персональної сторінки у мережі Інтернет, що дозволяє її власнику використовувати сервіс електронної пошти.

3. Визначено, що специфіка укладення електронних договорів полягає у створенні та доведенні волевиявлення сторони до адресата за допомогою електронних каналів комунікації, що може породжувати сумніви щодо його автентичності. Отже, зроблено висновок, що договір, укладений за допомогою електронних засобів зв'язку, слід вважати таким, що містить істинне волевиявлення сторін, доки не доведено протилежне, а встановлений факт несанкціонованого доступу має визнаватися підставою для визнання договору недійсним.

4. Укладення цивільно-правових договорів у мережі Інтернет може мати транскордонний характер, що зумовлює необхідність визначення юрисдикції та застосовного права. Визначено, що у випадках складності застосування територіальних критеріїв єдиним ефективним критерієм ідентифікації особи та її територіальної приналежності може бути доменна адреса Інтернет-сайту, яка співвідносить ресурс із конкретною державою та особою, що здійснила його реєстрацію.

5. Цивільно-правові договори, укладені в мережі Інтернет, за формою волевиявлення слід прирівняти до договорів, укладених у письмовій формі, відмінність між ними полягає лише у способі укладення. Основними перевагами електронного договору є оперативність обміну інформацією, зниження ризику підробки документа та підвищення рівня конфіденційності.

6. Встановлено, що порядок укладення цивільно-правового договору в мережі Інтернет загалом відповідає порядку укладення традиційних договорів, проте має певну специфіку. Так, оферта може містити умови щодо технології укладення договору, технічних засобів ідентифікації сторін, способів зберігання електронних документів та умов доступу до них. Акцепт може бути здійснений шляхом надсилання електронного повідомлення, заповнення електронної форми заяви або вчинення конклюдентних дій, які визнаються прийняттям пропозиції.

7. Доведено, що укладення ліцензійних договорів на використання програмного забезпечення чи баз даних допускається шляхом договорів приєднання, умови яких викладені на примірнику програми, упаковці або інформаційному ресурсі. Зроблено висновок, що конклюдентні дії користувача (активація гіпертекстового посилання, завантаження програмного забезпечення, купівля коду активації, реєстрація на ресурсі) можуть визнаватися належним способом укладення ліцензійного договору.

8. Проаналізувавши особливості правового регулювання договорів купівлі-продажу в мережі Інтернет, зроблено висновок, що вони загалом відповідають характеристикам традиційних договорів купівлі-продажу, проте

мають специфіку, пов'язану зі способом проведення комерційних операцій у режимі віддаленого доступу, додатковими організаційними діями та технічними механізмами їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативний матеріал

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-вр> (дата звернення: 15.10.2025).
2. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 15.10.2025).
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 15.10.2025).
4. Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28 січня 1981 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 15.10.2025).
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.10.2025).
6. Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення: 15.10.2025).
7. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів ВО інтелектуальної власності від 24 липня 1971р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 15.10.2025).
8. Договір ВОІВ про авторське право : прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. URL :

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text (дата звернення: 15.10.2025).
9. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 15.10.2025).
 10. Податковий кодекс України: Закон України від 02 жовтня 2010 р. № 2755–VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
 11. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 21 листопада 2012 р. № 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> (дата звернення 15.10.2025).
 12. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення 15.10.2025).
 13. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення 15.10.2025).
 14. Про електронну комерцію: Закон України від 03 вересня 2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
 15. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
 16. Про захист персональних даних: Закон України від 01 червня 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

17. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
18. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10 серпня 2023 р. № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
19. Про хмарні послуги: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2075-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
20. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991р. № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
21. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
22. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
23. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних : Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 1995 р. № 95/46/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text (дата звернення: 15.10.2025).
24. Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку : Директива від 08 червня 2000 р. № 2000/31/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 15.10.2025).
25. Про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав у інформаційному суспільстві: Директива від 22 травня 2001 р.

- №2001/29/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-01#Text (дата звернення: 15.10. 2025).
26. Про правову охорону комп'ютерних програм: Директива від 23 квітня 2009 р. № 2009/24/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_001-09#Text (дата звернення: 15.10.2025).
27. Про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей і пруденційний нагляд за нею, про внесення змін до директив 2005/60/ЄС і 2006/48/ЄС та про скасування Директиви 2000/46/ЄС : Директива від 16 вересня 2009 р. № 2009/110/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a18#Text (дата звернення: 15.10.2025).
28. Про права споживачів, внесення змін до Директиви Ради 93/13/ЄЕС та Директиви Європецького Парламенту і Ради 1999/44/ЄС, а також скасування Директиви Ради 85/577/ЄЕС і Директиви Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС : Директива від 25 жовтня 2011 р. №2011/83/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11#Text (дата звернення: 15.10.2025).
29. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 № 1127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
30. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

Спеціальна література

31. Абрамчук Д. В. Примірний договір у цивільному праві України : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Тернопіль : Західноукраїнський національний університет, 2023. 230 с.

32. Алексєєв І. С. Поняття та функції цивільно-правового договору. *Форум права*. 2020. № 2. С. 7–10.
33. Безклубий І. Правова семантика поняття «цифрове середовище». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. Вип. № 1(127), Київ, 2024. С. 9–16.
34. Бервено С. М. Проблеми договірної права України: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 392 с.
35. Блажівська Н. Є. Електронний правочин: поняття та класифікація. *Вісник Верховного Суду України*. 2017. № 11 (87). С. 32–36.
36. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві : монографія. Київ : Юрінком Інтер. 2015. 272 с.
37. Бородовський С. О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2015. 19 с.
38. Великанова М. М. Теоретичні питання укладення цивільно-правових договорів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2011. № 1. С. 57–61.
39. Голубєва Н. Ю. Порядок укладення договорів в електронній формі за законодавством України. *Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. до 150-річчя від дня народження Є. В. Васьковського (8 квітня 2016 р.) / уклад.: І. В. Андронов, Н. В. Волкова, О. В. Сатановська. Одеса : Юрид. л-ра, 2016. С. 3–10.
40. Горєв В. О. Свобода договору як загальна засада цивільного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
41. Гриняк А. Б. Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду : монографія ; відп. ред. В.В. Луць. Київ : НДІ приватного права і підприємництва, 2021. 300 с.

42. Денисюк В. В. Порядок укладення цивільно-правового договору. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 4. С. 305–312.
43. Дмитришин В., Березанська В. Інтелектуальна власність на програмне забезпечення в Україні. Київ : Вірлен, 2015. 304 с.
44. Жайворонок Т. Є. Аналіз судової практики з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2016–2018рр.). URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/cf16b389fdf2aaeac2257b25004550d7?OpenDocument> (дата звернення: 15.10.2025).
45. Жутова С. М. Особливості укладання угод через мережу Інтернет. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 5–8.
46. Право інтелектуальної власності України / за заг. ред. проф. О. С. Яворської. Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. 608 с.
47. Капля О. Юридична природа зобов'язань із надання інтернет-послуг. *Вісник Академії управління МВС України*. 2020. №2 (14). С. 83–88.
48. Карпенко О. Визначення сторін при наданні інтернет-послуг. *Науково-інформаційний вісник*. 2015. №11. С. 135–140.
49. Карпенко О. І. Інтернет-послуга як об'єкт цивільно-правових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2015. 18 с.
50. Кирилюк А. В. Особливості ліцензійного договору на використання об'єктів інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса : Юридична література, 2018. Вип. 43. С. 98–104.
51. Кирилюк О. Аспекти використання інформаційних технологій при вчиненні нотаріальних дій нотаріусами України. *Мала енциклопедія нотаріуса: науково-практичний журнал*. 2017. № 3. С. 11–14.
52. Кужко О. С. Особливості послуг, що надаються за договором транспортного експедирування. *Університетські наукові записки*. 2017. № 1 (21). С. 146–151.

53. Кузьменко О. В. Фінансові технології в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2023. № 4. С. 45–52.
54. Кулініч О. О. Умови надання правової охорони творам та окремим їх елементам. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Одеса : Юридична література, 2021. Вип. 58. С. 441–449.
55. Кучаковська Н. Правове регулювання укладення електронних господарських договорів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. №6. С. 62–74.
56. Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві України: навч. посібн. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 204 с.
57. Мацкевич О. О. Правова охорона авторського права у цифровому медійному середовищі : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 266 с.
58. Мілаш В. Про сутнісні елементи юридичної конструкції «договір». *Вісник Академії правових наук України*. 2016. № 4(47). С. 146–156.
59. Мілаш В. С. Правові аспекти виникнення та реалізації договірних відносин у мережі Інтернет. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : кол. монографія / кол. авторів А. П. Гетьман та ін.* Харків, 2016. Розд. 2, підр. 2.1. С. 52–91.
60. Музика А. Про поняття злочинів в сфері комп'ютерної інформації. *Право України*. 2023. № 4. С. 86–89.
61. Оніщенко Н. М. Цивільно-правові аспекти електронних договорів. *Право України*. 2020. № 4. С. 11–15.
62. Осетинська Г. Законодавча регламентація зобов'язань з надання послуг за участю споживачів. *Право України*. 2023. № 11. С. 130–133.
63. Панін В. С. До проблеми укладення в мережі Інтернет цивільно-правових договорів, що потребують нотаріального посвідчення чи державної реєстрації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Випуск 5 (20). С. 88–93.

64. Патинка Ю. О. Правові проблеми укладення договору з використанням мережі Інтернет. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 53–56.
65. Про охорону та збереження рухомих зображень: Рекомендації Генеральної конференції ЮНЕСКО від 27.10.1980 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_270#Text (дата звернення: 15.10.2025).
66. Романська І. В. Цивільно-правове регулювання кондикційних зобов'язань в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 214 с.
67. Сахарук Д. Поняття та види форми правочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. № 12. С. 43–47.
68. Святошнюк С. С. Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2023. 215 с.
69. Сирко М. Роль та значення цивільного кодексу Франції 1804 року у загальноєвропейському процесі кодифікації цивільного законодавства. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2017. № 65. С. 40–47.
70. Спасібо-Фатеєва І. В. Проблеми теорії цивільного права: монографія. Харків : Право, 2018, 122 с.
71. Стретович А. Договори на розробку програмного забезпечення: нюанси регулювання в Україні. *Юрист і Закон*. 2020. № 6. С. 23–28.
72. Філатова Н. Ю. Регулювання особливостей укладення електронних договорів: порівняльно-правовий аналіз. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 63–77.
73. Холод В. В. Електронна комерція та авторське право: проблеми взаємодії. *Юридична наука*. 2021. №3. С. 23–29.
74. Шаповалова Д. Р. Цивільно-правове регулювання відносин спільного інвестування та спонсорування з використанням цифрових інструментів

- в інтернеті : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Одеса : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2022. 240 с.
75. Шевченко Я. М. Цивільно-правові договори: класифікація та особливості укладення. Київ : Алерта, 2011. 430 с.
76. Штефанюк О. М. Ліцензування аудіовізуальних творів у цифровому середовищі. Львів : ЛНУ, 2022. 322 с.
77. Якубівський І. Є. Використання твору в авторському праві України. *Право та інновації*. 2015. № 4 (12). С. 65–71.
78. Holmberg T. The Civil Code: An Overview. The Napoleon Series. URL: https://www.napoleon-series.org/research/government/code/c_code2.html (accessed 15.10.2025).
79. Kim, Nancy S. Wrap Contracting and the Online Environment: Causes and Cures. California Western School of Law Research Paper, issue 15.08.2015. URL : <https://ssrn.com/abstract=2650132> (accessed 15.10.2025).
80. Mootz, Francis Joseph. After the Battle of the Forms: Commercial Contracting in the Electronic Age. A Journal of Law and Policy for the Information Society, issue 4. 2008. 271 p. URL : <https://ssrn.com/abstract=981288> (accessed 15.10.2025).
81. Moringiello, Juliet M. and Reynolds, William L. Electronic Contracting Cases 2009-2010. Business Lawyer, issue 66. 2010. URL: <http://ssrn.com/abstract=1628688> (accessed 15.10.2025).
82. Zilver Group. Electronic signature and contracts on the Internet 2020. URL : <https://zilver.com.ua/en/electronic-signature-and-contracts-on-the-internet> (accessed 15.10.2025).
83. Cerf, V. G., & Kahn, R. E. (1999, December). What is the Internet (and what makes it work). Reston, VA: Corporation for National Research Initiatives. Retrieved from <http://www.policyscience.net/cerf.pdf> (accessed 15.10.2025).

Матеріали практики

84. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
85. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 29 травня 2013 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13> (дата звернення: 15.10.2025).
86. Постанова Вищого господарського суду України від 15 січня 2013 р. Справа № 5008/419/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/28631538> (дата звернення: 15.10.2025).
87. Постанова Вищого господарського суду України від 31 березня 2016 р. Справа № 922/5636/15. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vgsu_vid_31_03_2016_roku_u_spravi_922_5636_15/ (дата звернення: 15.10.2025).
88. Постанова Вищого господарського суду України від 04 квітня 2016 р. Справа № 904/10393/14. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vgsu_vid_04_04_2016_roku_u_spravi_904_10393_14/ (дата звернення: 15.10.2025).
89. Постанова Вищого господарського суду України від 19 жовтня 2016 р. Справа № 914/1233/15. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vgsu_vid_19_10_2016_roku_u_spravi_914_1233_15/ (дата звернення: 15.10.2025).
90. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 09.10.2019 р. Справа №640/5522/19. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84896550> (дата звернення: 15.10.2025).